

Helpu Cymru i leihau
ei Hôl Troed Carbon

Help Wales reduce
its Carbon Footprint

Llywodraeth Cynulliad Cymru
Welsh Assembly Government

www.cymru.gov.uk

Strategaeth Tlodi Tanwydd 2010

ISBN 978 0 7504 5639 5

© Hawlfraint y Goron Gorffennaf 2010

WAG10-03279

F1641011

Rhagair gan y Gweinidog

Mae'n bleser gennyf gyflwyno Strategaeth Tlodi Tanwydd newydd Llywodraeth Cynulliad Cymru. Hoffwn ddiolch i bawb a gyfrannodd at yr ymgynghoriad am eu cyfraniad gwerthfawr i'r broses o ddatblygu'r Strategaeth hon.

Mae'r Strategaeth hon yn dangos pwysigrwydd Datblygu Cynaliadwy yng ngwaith Llywodraeth Cynulliad Cymru. Dim ond drwy ddwyn ynghyd amcanion cymdeithasol, amgylcheddol ac economaidd y gallwn wella lles deiliaid tai a chymunedau yng Nghymru.

Mae cyflawni amcanion cymdeithasol, amgylcheddol ac economaidd wrth wraidd y rhaglenni sy'n cyflawni'r Strategaeth hon. Fel y mae cam cyntaf **arbed** eisoes wedi dangos, mae cysoni'r nodau hyn yn ein galluogi i sicrhau buddiannau gwell ac yn galluogi mwy o bartneriaid i gydweithio i fynd i'r afael â thlodi tanwydd. Bydd y Cynllun Tlodi Tanwydd newydd, a fydd yn disodli'r Cynllun Effeithlonrwydd Ynni Cartref, yn dilyn esiampl **arbed** ac yn canolbwyntio ar sicrhau buddiannau cymdeithasol, amgylcheddol ac economaidd.

Mae cydweithrediad partneriaid yn rhan annatod o'r ddwy raglen a'r Strategaeth gyfan, boed hynny ar ffurf darparwyr tai cymdeithasol a busnesau lleol sy'n rhan o **arbed**, staff rheng flaen a Llywodraeth Cynulliad Cymru mewn Cynllun Tlodi Tanwydd newydd, neu asiantaethau cynghori amrywiol drwy'r broses o ddatblygu rhwydwaith atgyfeirio cadarn.

Drwy gyhoeddi'r Strategaeth hon a gwaith Grŵp Cynghori'r Gweinidog ar Dlodi Tanwydd, gobeithiaf weld pwyslais o'r newydd ar fynd i'r afael â thlodi tanwydd. Bydd cyngor arbenigol a her adeiladol y Grŵp Cynghori yn hanfodol i wneud cynnydd a rhaid iddo hefyd alluogi gwaith partneriaeth effeithiol er mwyn mynd i'r afael â'r mater hwn. Dim ond drwy gydweithio y gallwn gyflawni'r Strategaeth hon yn llwyddiannus a gwneud cynnydd tuag at fynd i'r afael â thlodi tanwydd yng Nghymru.

Jane Davidson AC
Y Gweinidog dros yr Amgylchedd, Cynaliadwyedd a Thai

Cynnwys

1.	Cyflwyniad	1
1.1	Ein Polisi	1
1.2	Ein dull o weithredu	2
1.3	Yr Agenda Polisi Ehangach	2
2.	Nodi'r Cefndir	7
2.1	Beth yw Tlodi Tanwydd?	7
2.2	Targedau statudol i Ddileu Tlodi Tanwydd	7
2.3	Effeithiau Tlodi Tanwydd a Byw mewn Cartref Oer	7
2.4	Graddau Tlodi Tanwydd yng Nghymru	8
3.	Camau i Fynd i'r Afael â Thlodi Tanwydd	11
3.1	Creu Rhwydwaith Atgyfeirio	12
3.2	Cydweithrediad Rhanddeiliaid	13
3.3	Sicrhau'r Incwm Mwyaf Posibl	15
3.4	Helpu Pobl i Dalu Llai am Ynni	18
3.5	Gwella Perfformiad Ynni Cartrefi	21
4.	Monitro a Gwerthuso	27

1. Cyflwyniad

1.1 Ein Polisi

Bydd Llywodraeth Cynulliad Cymru yn ceisio defnyddio'r holl ddulliau sydd ar gael i leihau nifer y cartrefi sy'n byw mewn tlodi tanwydd yng Nghymru ar hyn o bryd, a chymryd camau a fydd yn helpu i gyflawni'r targed, cyn belled ag y bo'n rhesymol ymarferol, na fydd unrhyw gartref yng Nghymru yn byw mewn tlodi tanwydd erbyn 2018. Mae'r Strategaeth hon yn nodi'r hyn rydym yn bwriadu ei wneud yn y dyfodol i gyrraedd y targed hwn.

Bydd Llywodraeth Cynulliad Cymru yn defnyddio'r rhaglenni a amlinellir yn y strategaeth hon i gyflawni tri amcan allweddol:

Cymdeithasol – lleihau effaith tlodi tanwydd ar ddeiliaid tai yng Nghymru a chyn belled ag y bo'n rhesymol ymarferol, dileu tlodi tanwydd.

Economaidd - creu swyddi a chyfleoedd busnes gwyrdd i bobl yng Nghymru.

Amgylcheddol - lleihau'r allyriadau nwyon tŷ gwydr yn y sector domestig, gan gyfrannu at darged Llywodraeth Cynulliad Cymru i leihau allyriadau nwyon tŷ gwydr 3% y flwyddyn mewn meysydd lle mae pwerau wedi'u datganoli.

Cadarnhaodd y Cynllun Datblygu Cynaliadwy, *Cymru'n Un: Cenedl Un Blaned* mai datblygu cynaliadwy yw egwyddor drefnu ganolog Llywodraeth Cynulliad Cymru. Felly byddwn yn gwneud penderfyniadau sy'n:

- Hyrwyddo lles economaidd, cymdeithasol ac amgylcheddol hirdymor pobl a chymunedau yng Nghymru mewn ffyrdd sy'n lleihau'r defnydd a wnawn o adnoddau'r ddaear ac yn ein gwneud yn genedl decach a mwy cyfiawn.
- Cyfuno'r materion economaidd, cymdeithasol ac amgylcheddol perthnasol er mwyn hyrwyddo lles hirdymor yn gyffredinol.
- Cynnwys y gymuned a'r bobl yr effeithir arnynt.

Mae mynd i'r afael â thlodi tanwydd yn flaenoriaeth allweddol o ran datblygu cynaliadwy oherwydd mae'n canolbwyntio ar fater cymdeithasol allweddol drwy dargedu'r rheini sydd â'r angen mwyaf; yn ysgogi gweithgarwch economaidd drwy gynnig cyfleoedd i fusnesau lleol yn ogystal â chyfleoedd cyflogaeth a hyfforddiant; ac yn gwneud cartrefi'n fwy effeithlon o ran ynni ac yn lleihau allyriadau nwyon tŷ gwydr ac yn cyfrannu at y gwaith o leihau ôl-troed ecolegol Cymru.

Mae tai yn cyfrif am 25 y cant o ôl-troed ecolegol Cymru ac mae'r Strategaeth hon yn gyson â'n huchelgais, a nodir yn ein Cynllun Datblygu Cynaliadwy, o ddod yn genedl un blaned o fewn oes cenhedlaeth. Mae hefyd yn anelu at wella lles pobl yng Nghymru yr effeithir arnynt gan dlodi tanwydd neu sy'n agored iddo.

1.2 Ein dull o weithredu

Drwy geisio lleihau nifer y cartrefi yng Nghymru sy'n byw mewn tlodi tanwydd, neu sy'n wynebu risg o dlodi tanwydd, bydd Llywodraeth Cynulliad Cymru yn cymryd camau yn unol â'r egwyddorion allweddol canlynol:

- Pan fydd gennym bwerau i gymryd camau a fydd yn cyfrannu'n uniongyrchol at leddfu tlodi tanwydd, byddwn yn sicrhau bod y cymorth a'r arian a roddwn yn cael eu targedu at y rhai mwyaf anghenus.
- Lle y bydd gan eraill y pwerau i weithredu, byddwn yn sicrhau ein bod yn rhagweithiol o ran dylanwadu ar benderfyniadau.
- Bydd ein rhaglenni sydd â'r nod o wella effeithlonrwydd ynni yn y cartref yn sicrhau gwelliant hirdymor i ansawdd y stoc dai, yn mynd i'r afael â thlodi tanwydd ac yn lleihau ein hól-troed carbon.
- Hefyd, caiff ein rhaglenni perfformiad ynni eu cynllunio i sicrhau buddiannau economaidd i Gymru o ran cyfleoedd cyflogaeth a busnes.
- Bydd ein rhaglenni yn ategu rhaglenni a ariennir gan ffynonellau eraill, megis rhwymedigaethau cyflenwyr ynni, yn hytrach na chystadlu â hwy.
- Byddwn yn gweithio gyda rhanddeiliaid i fanteisio i'r eithaf ar y cymorth a'r cyllid sydd ar gael i ddeiliaid tai yng Nghymru.
- Caiff ansawdd ac amseroldeb data ar dlodi tanwydd eu gwella ac adolygir polisiâu a chmau gweithredu yng ngoleuni data newydd.
- Ystyrir camau i fynd i'r afael â thlodi tanwydd yng nghyd-destun ein hagenda polisi cymdeithasol, economaidd ac amgylcheddol ehangach.

1.3 Yr Agenda Polisi Ehangach

1.3.1 Undeb Ewropeaidd

Noda **'Europe 2020: a strategy for smart, sustainable and inclusive growth'** weledigaeth ar gyfer economi marchnad gymdeithasol Ewrop dros y degawd nesaf. Mae'r Strategaeth yn cyflwyno tri maes â blaenoriaeth: Twf doeth (datblygu economi sy'n seiliedig ar wybodaeth ac arloesi); Twf cynaliadwy (hyrwyddo economi gwyrddach, mwy cystadleuol ac sy'n defnyddio adnoddau yn fwy effeithlon), a Thwf cynhwysol (meithrin economi â chyfradd gyflogaeth uchel gan sicrhau cydlyniant cymdeithasol a thiriogaethol).

Mae'r **Gyfarwyddeb Drydan** yn cydnabod tlodi tanwydd fel problem gynyddol yn y Gymuned Ewropeaidd ac mae'n ei gwneud yn ofynnol i Aelod-wladwriaethau wneud y canlynol:

- Diffinio cwsmeriaid sy'n agored i niwed (gall hyn gyfeirio at dlodi tanwydd).
- Rhoi mesurau priodol ar waith megis cynlluniau gweithredu ynni cenedlaethol, darparu budd-daliadau fel rhan o systemau nawdd cymdeithasol, neu gefnogi gwelliannau o ran effeithlonrwydd ynni, er mwyn mynd i'r afael ag achosion o dlodi tanwydd a nodir.

Cynlluniwyd y **Gyfarwyddeb Perfformiad Ynni Adeiladau** i fynd i'r afael â'r newid yn yr hinsawdd drwy leihau faint o garbon deuocsid a ryddheir o adeiladau. Mae'n ei gwneud yn ofynnol i Aelod-wladwriaethau bennu safonau gofynnol o ran perfformiad ynni adeiladau newydd ac adeiladau sy'n bodoli eisoes, sicrhau y caiff eu perfformiad ynni ei ardystio, a'i gwneud yn ofynnol i foeleri a systemau aerdymheru mewn adeiladau gael eu harchwilio'n rheolaidd.

Cynlluniwyd y **Gyfarwyddeb Gwasanaethau Ynni** i wella effeithlonrwydd y defnydd terfynol a wneir o ynni ledled yr UE. Mae'r Gyfarwyddeb yn gosod rhwymedigaethau amrywiol ar Aelod-wladwriaethau, gan gynnwys y gofynion canlynol:

- Bod cwmnïau ynni penodol yn hyrwyddo effeithlonrwydd ynni i'w cwsmeriaid.
- Bod cwsmeriaid terfynol yn cael mesuryddion ynni cyn belled ag y bo hyn yn dechnegol bosibl, yn rhesymol yn ariannol ac yn gymesur ag arbedion ynni posibl a gofynion eraill o ran bilio.

Ymestynnwyd cwmpas **Cronfa Datblygu Rhanbarthol Ewrop (ERDF)** er mwyn cefnogi ymyriadau effeithlonrwydd ynni mewn tai ledled Ewrop. Gall hyd at €8 biliwn neu 4% o gyfanswm dyraniad ERDF i Aelod-wladwriaethau'r UE gael ei neilltuo i gydariannu gwaith inswleiddio, gosod paneli solar a gosod boeleri newydd yn lle rhai nad ydynt yn cyrraedd safon benodedig yn y stoc dai bresennol.

1.3.2 Llywodraeth y DU

Mae **Deddf Ynni 2010** yn galluogi Llywodraeth y DU i'w gwneud yn ofynnol i gyflenwyr ynni roi cymorth gyda biliau ynni i gartrefi sy'n wynebu tlodi tanwydd a rhai incwm isel sy'n agored i niwed ac mae'n egluro rôl Ofgem fel rheoleiddiwr o ran diogelu buddiannau defnyddwyr presennol a defnyddwyr yn y dyfodol.

Caiff **Mesur Ynni arfaethedig 2010** ei gyflwyno i wella effeithlonrwydd ynni mewn cartrefi a busnesau, hyrwyddo dulliau cynhyrchu ynni carbon isel, a diogelu cyflenwadau ynni. Bydd y Mesur hwn yn cyflawni rhaglen genedlaethol o fesurau ynni effeithlon ar gyfer cartrefi a busnesau. Un o elfennau allweddol y mesur fydd gweithredu **Bargen Werdd** i gyflawni effeithlonrwydd ynni mewn cartrefi a busnesau - gan gyflwyno fframwaith yn cynnwys cymhelliannau posibl i gyflenwyr ynni a chartrefi a fydd yn trawsnewid y modd y sicrhau effeithlonrwydd ynni yn y DU drwy alluogi pobl i dalu wrth arbed.

1.3.3 Llywodraeth Cynulliad Cymru

Mae tlodi tanwydd a'i effaith yn dylanwadu ar lawer o feysydd polisi gwahanol Llywodraeth Cynulliad Cymru; nodir y meysydd polisi allweddol a fydd yn cyfrannu at gyflawni'r Strategaeth hon yn Adran 3 (Camau i Fynd i'r Afael â Thlodi Tanwydd). Mae'r polisiau hyn yn cynnwys:

Cymru'n Un: Cenedl Un Blaned – Cynllun Datblygu Cynaliadwy Llywodraeth Cynulliad Cymru – gweledigaeth Llywodraeth Cynulliad Cymru o Gymru Gynaliadwy, lle rydym yn defnyddio dim ond ein cyfran deg o adnoddau'r ddaear ac yn dod yn gymdeithas decach a mwy cyfiawn.

Mae'r **Strategaeth Newid yn yr Hinsawdd** yn nodi sut y byddwn yn gweithio tuag at ein hymrwymiad i leihau allyriadau nwyon tŷ gwydr dri y cant y flwyddyn erbyn 2011, ac yn cyfrannu at gyflawni cyllidebau carbon statudol y DU.

Mae **Chwyldro Carbon Isel** yn nodi uchelgeisiau Llywodraeth Cynulliad Cymru ar gyfer ynni carbon isel yng Nghymru.

Mae'r **Cynllun Cenedlaethol ar gyfer Effeithlonrwydd ac Arbedion Ynni**, a gyhoeddir yr haf hwn, yn nodi'r camau y mae Llywodraeth Cynulliad Cymru yn eu cymryd ac yn gweithio gyda phartneriaid yn eu cylch er mwyn gwella perfformiad ynni cartrefi, cymunedau, busnesau a'r sector cyhoeddus. Bydd y Cynllun yn canolbwyntio ar gamau gweithredu a all gael effaith yn y dyfodol agos.

Mae **strategaeth cynhwysiant ariannol** Llywodraeth Cynulliad Cymru, Mae Pawb yn Cyfrif, yn ceisio hwyluso ymateb cyd-asiantaethol cyfannol a chydgyssylltiedig i faterion yn ymwneud â chynhwysiant ariannol.

Mae'r **Strategaeth ar gyfer Pobl Hŷn yng Nghymru** yn nodi fframwaith cynhwysfawr ar gyfer y 10 mlynedd nesaf i sicrhau bod Llywodraeth Cynulliad Cymru yn datblygu polisiau a chynlluniau sy'n diwallu anghenion pobl hŷn.

Roedd y **Mesur Plant a Theuluoedd (Cymru)** yn ei gwneud yn ofynnol i Weinidogion Cymru baratoi a chyhoeddi strategaeth newydd ar gyfer cyfrannu at y gwaith o ddileu tlodi plant yng Nghymru. Mae **Strategaeth Tlodi Plant Cymru a'r Cynllun Cyflenwi** (sy'n destun ymgynghoriad cyhoeddus ar hyn o bryd) yn nodi'r cyfeiriad strategol ar gyfer mynd i'r afael â thlodi plant yng Nghymru, ynghyd â gweledigaeth Llywodraeth Cynulliad Cymru ar gyfer sicrhau nad oes unrhyw blentyn neu berson ifanc dan anfantais oherwydd tlodi erbyn 2020. Mae'r Cynllun Cyflenwi yn nodi'r ymrwymadau polisi a fydd yn helpu i gyflawni'r weledigaeth hon.

Ein Dyfodol Iach, a gyhoeddwyd ym mis Tachwedd 2009, yw fframwaith strategol cyntaf Cymru ar gyfer iechyd y cyhoedd. Mae'n adnewyddu ymrwymiad Llywodraeth Cynulliad Cymru i wella ansawdd a hyd oes a sicrhau canlyniadau iechyd tecach. Mae lleihau anghydraddoldebau mewn iechyd yn un o ddeg o ganlyniadau â blaenoriaeth a nodir yn y fframwaith.

Mae **Gofal Piau Hi y Gaeaf Hwn** yn rhan o raglen hybu iechyd ehangach, Heneiddio'n Dda, sy'n cael ei datblygu a'i chydgyssylltu gan Age Cymru mewn cydweithrediad â phartneriaethau cymunedol lleol.

Mae **Gwella Bywydau a Chymunedau**, sef Strategaeth Dai newydd Llywodraeth Cynulliad Cymru, yn nodi dull gweithredu a fydd yn gwella cartrefi a chymunedau, gan gynnwys effeithlonrwydd ynni cartrefi newydd a chartrefi sy'n bodoli eisoes.

Cymunedau yn Gyntaf yw rhaglen Llywodraeth Cynulliad Cymru ar gyfer mynd i'r afael a thlodi ag amddifadedd yng nghymunedau mwyaf difreintiedig Cymru. Mae yna Partneriaethau Cymunedau yn Gyntaf yn gweithio a gwaredwyr gwasanaethau yn cefnogi blaenoriaethau cymunedau ar sawl thema.

Mae **Adnewyddu'r Economi: cyfeiriad newydd** yn sefydlu dull newydd o ymdrin â datblygiad economaidd yng Nghymru sy'n: gallu diwallu anghenion busnesau yn well; annog economi gryfach a mwy cynaliadwy; ac sy'n cynnwys ffyniant a lles hirdymor pobl yng Nghymru.

Mae **Gwireddu'r Potensial** yn nodi sut y bydd Llywodraeth Cynulliad Cymru yn annog swyddi gwyrdd newydd ac yn cryfhau'r sector ynni carbon isel yng Nghymru.

Mae **Sgiliau sy'n Gweithio i Gymru** yn manylu ar ymrwymiad Llywodraeth Cynulliad Cymru i gyflawni uchelgais Cymru'n Un o weithlu deallus a medrus a chyfradd gyflogaeth uchel yng Nghymru. Ceir ffocws penodol ar gamau i godi lefelau gweithgarwch economaidd yng Nghymru gan gynnwys integreiddio gwasanaethau yn well a gwell partneriaethau lleol. Mae **Er Mwyn Ein Dyfodol**, strategaeth addysg uwch newydd Llywodraeth Cynulliad Cymru, yn nodi'r blaenoriaethau cenedlaethol o ran arian cyfatebol ar gyfer ymchwil, sy'n cynnwys economi carbon isel, ac, yn benodol, technolegau adeiladu cynaliadwy.

2. Nodi'r Cefndir

2.1 Beth yw Tlodi Tanwydd?

Diffinnir tlodi tanwydd fel gorfod gwario mwy na 10 y cant o incwm (gan gynnwys budd-dal tai) ar danwydd i'r cartref cyfan er mwyn cynnal system wresogi foddhaol. Os yw cartrefi'n gwario mwy nag 20 y cant o'u hincwm ar danwydd, diffinnir eu bod yn wynebu tlodi tanwydd difrifol.

Y diffiniad o 'system wresogi foddhaol' a argymhellir gan Sefydliad Iechyd y Byd yw 23°C yn yr ystafell fyw a 18°C ym mhob ystafell arall, am gyfnod o 16 awr o bob 24, ar gyfer cartrefi â phobl hŷn neu bobl ag anableddau neu salwch cronig, ac 21°C yn yr ystafell fyw a 18°C ym mhob ystafell arall, am gyfnod o naw awr o bob 24 (neu 16 o bob 24 dros y penwythnos), ar gyfer cartrefi eraill.

Mae'r targedau statudol ar gyfer dileu tlodi tanwydd yng Nghymru yn seiliedig ar y diffiniad o dlodi tanwydd a nodir uchod a byddwn yn parhau i fesur ein cynnydd o ran cyflawni'r targedau yn erbyn y diffiniad hwn. Fodd bynnag, rydym yn cydnabod y bydd angen i ni ganolbwyntio arian a chymorth Llywodraeth Cynulliad Cymru ar gartrefi sydd fwyaf tebygol o fod mewn tlodi tanwydd difrifol.

2.2 Targedau Statudol i Ddileu Tlodi Tanwydd

Cyhoeddwyd targedau statudol ar gyfer dileu tlodi tanwydd yng Nghymru yn 2003 yn **Ymrwymiad Tlodi Tanwydd i Gymru** Llywodraeth Cynulliad Cymru¹. Mae'r Strategaeth hon yn disodli'r Ymrwymiad Tlodi Tanwydd i Gymru fel Strategaeth Tlodi Tanwydd Llywodraeth Cynulliad Cymru. Mae'r targedau a nodwyd yn yr Ymrwymiad Tlodi Tanwydd i Gymru yn parhau sef, cyn belled ag y bo'n rhesymol ymarferol, dileu tlodi tanwydd:

- Ymhlith cartrefi sy'n agored i niwed erbyn 2010.
- Mewn tai cymdeithasol erbyn 2012.
- Erbyn 2018, na fyddai neb yng Nghymru yn byw mewn tlodi tanwydd.

Yn seiliedig ar ganlyniadau arolwg Byw yng Nghymru 2008, byddwn yn cyflwyno adroddiad ar gynnydd yn erbyn y targedau hyn. Defnyddir y canlyniadau hyn hefyd i asesu graddau'r her a wynebir, beth y bydd angen ei wneud er mwyn cyrraedd y targedau hyn ac i amlinellu cyfraniad camau a nodwyd yn y Strategaeth hon.

2.3 Effeithiau Tlodi Tanwydd a Byw mewn Cartref Oer

Mae tlodi tanwydd yn cael effaith sylweddol ar iechyd a lles cymdeithasol ac economaidd deiliaid tai. Mae hefyd yn cael effaith ar adnoddau gwasanaethau'r sector cyhoeddus, megis y GIG, oherwydd mae'n golygu bod angen i ddeiliaid tai ddefnyddio gwasanaethau'n amlach neu fod angen mwy o gymorth arnynt. Drwy leihau'r risg bod deiliaid tai yn byw mewn tlodi tanwydd yng Nghymru, gallwn helpu i

---

¹ Yn ôl gofynion Deddf Cartrefi ac Arbed Ynni 2000.

leihau'r effaith negyddol ar fywydau pobl a'r pwysau ar wasanaethau cyhoeddus. Cynhaliwyd nifer o brosiectau ymchwil i effaith tlodi tanwydd ar iechyd a lles. Nodir canfyddiadau'r prosiectau hyn yn Atodiad 2.

Drwy fynd i'r afael â thlodi tanwydd, byddwn yn cyfrannu at y gwaith o ymdrin â'r effeithiau negyddol canlynol:

lechyd

- Mwy o achosion o afiechyd anadlol, gan gynnwys asthma.
- Pwysedd gwaed uwch a mwy o risg o drawiad ar y galon neu strôc (clefyd cardiofasgwlaidd).
- Mwy o achosion o lithro, baglu a syrthio ymysg pobl hŷn oherwydd gall oerni leihau symudedd a gwaethygu symptomau arthrits.
- Straen a phroblemau iechyd meddwl yn sgil pryderon ynghylch biliau ynni a/neu ddyled.
- Mwy o bwysau a chost ar wasanaethau iechyd a gofal.
- Mae tlodi tanwydd yn cyfrannu at ormod o farwolaethau yn ystod y gaeaf.

Addysg

- Mae tlodi tanwydd yn effeithio ar gyrhaeddiad addysgol lle na ellir gwresogi mwy nag un ystafell yn briodol, gan arwain at ddiffyg lle tawel a chynnes i astudio neu lefelau cynyddol o absenoldeb oherwydd salwch.

Allgáu Cymdeithasol

- Gall Tlodi Tanwydd achosi lefelau cynyddol o allgáu cymdeithasol oherwydd amharodrwydd i wahodd ffrindiau i gartref oer a llaith.
- Mae biliau tanwydd uchel yn golygu bod gan ddeiliaid tai lai o arian i dalu am fwyd, costau beunyddiol eraill a gweithgareddau cymdeithasol.

Yr Economi

- Mae tlodi tanwydd yn cael effaith andwyol ar yr economi yn sgîl lefelau cynyddol o salwch.
- Gall mynd i'r afael â thlodi tanwydd a lleihau faint o arian a gaiff ei wario ar filiau ynni gael effaith gadarnhaol ar adfywio lleol oherwydd bydd gan bobl fwy o arian i'w wario yn yr economi leol.

2.4 Graddau Tlodi Tanwydd yng Nghymru

Dengys y data diweddaraf fod tua 240,000 o gartrefi yn wynebu tlodi tanwydd². Mae'r nifer wedi bod yn cynyddu ers 2004 a gellir gweld ei bod yn dilyn cynnydd mewn

---

² Mae hyn yn seiliedig ar ganlyniadau arolwg Byw yng Nghymru 2004 a fodelwyd hyd at 2006.

prisiau tanwydd. Rhagamcenir y bydd prisiau ynni yn parhau i gynyddu, felly disgwylir y bydd data a gaiff ei ddiweddarau yn dangos y cynnydd mewn tloedi tanwydd yng Nghymru a'r her bwysig o weithio tuag at ein targedau statudol.

Ceir dadansoddiad manylach o ddata tloedi tanwydd yn Atodiad 1. Byddwn yn diweddarau'r atodiad hwn yn barhaus ac yn darparu dadansoddiad newydd unwaith y bydd canlyniadau arolwg Byw yng Nghymru 2008 a'r gwaith modelu cysylltiedig yn hysbys. Byddwn hefyd yn datblygu, ar y cyd â phartneriaid, Gynllun Monitro a Gwerthuso i'w gyhoeddi erbyn diwedd 2010. Ceir rhagor o fanylion am yr hyn y bydd y Cynllun yn ei gynnwys yn Adran 4.

3. Camau i Fynd i'r Afael â Thlodi Tanwydd

Mae'r tri ffactor allweddol sy'n dylanwadu ar p'un a fydd cartref mewn tlodi tanwydd, a difrifoldeb y tlodi hwnnw, fel a ganlyn: lefelau incwm, prisiau tanwydd ac effeithlonrwydd ynni'r cartref. Mae'r adran hon yn nodi'r dulliau sydd ar gael i fynd i'r afael â phob ffactor allweddol a'r camau i'w cymryd gan Lywodraeth Cynulliad Cymru a'i phartneriaid.

Bydd **nodweddion allweddol** camau Llywodraeth y Cynulliad fel a ganlyn:

- Hyrwyddo'r broses o gydgyssylltu cymorth, nid yn unig o ran y darparwyr gwahanol sy'n helpu i fynd i'r afael â thlodi tanwydd ond hefyd drwy ddod o hyd i ffyrdd o alluogi gwasanaethau a rhaglenni eraill i ategu camau a fydd yn cynorthwyo i leddfu tlodi tanwydd.
- Sicrhau y caiff y gwaith o ddatblygu mentrau i fynd i'r afael â thlodi tanwydd ei gydgyssylltu â chamau i fynd i'r afael â thlodi ar draws Adrannau Llywodraeth Cynulliad Cymru.
- Sicrhau y caiff unrhyw wasanaethau newydd eu datblygu mewn partneriaeth â gwasanaethau sy'n bodoli eisoes a ddarperir gan asiantaethau lleol, gwasanaethau iechyd a chymdeithasol, awdurdodau lleol a sefydliadau trydydd sector dibynadwy, a'u bod yn ategu'r gwasanaethau hynny.
- Darparu gwasanaethau cyngor a chymorth o safon ac wedi'u cydgysylltu'n dda i sicrhau y gall pob deiliad tŷ yng Nghymru gael gafael ar help i leihau ei filiau tanwydd, gwneud y mwyaf o'i incwm, gwella perfformiad ynni ei gartref a lleihau ei risg o wynebu tlodi tanwydd.
- Darparu rhaglen tlodi tanwydd sy'n seiliedig ar alw ar gyfer Cymru gyfan, wedi'i hategu gan raglenni tlodi tanwydd ar gyfer ardaloedd penodol.
- Sicrhau bod y cymorth a'r cyngor a roddir gan Lywodraeth Cynulliad Cymru yn gynhwysol ac yn ystyried anghenion pobl (er enghraifft, sicrhau bod cyngor yn cyrraedd safonau hygyrchedd ac y caiff rhaglenni eu darparu mewn modd sy'n ystyried diwylliannau gwahanol).
- Sicrhau y caiff mesurau effeithlonrwydd ynni a ariennir gan Lywodraeth Cynulliad Cymru ac a ddarperir drwy raglenni sy'n seiliedig ar alw ac ardal eu targedu at y deiliaid tai sydd â'r angen mwyaf ac sy'n byw yn y cartrefi mwyaf aneffeithlon o ran ynni.
- Adolygu'r meini prawf cymhwyso pan fydd data newydd ar ddifrifoldeb a dosbarthiad tlodi tanwydd yng Nghymru ar gael a gweithio gyda rhanddeiliaid i sicrhau bod rhaglenni yn parhau i nodi a thargedu cymorth ar gyfer deiliaid sydd â'r angen mwyaf.
- Sicrhau y caiff rhaglenni Llywodraeth Cynulliad Cymru eu datblygu mewn modd sy'n gwneud y mwyaf o'r arian sydd ar gael gan Lywodraeth y DU, rhaglenni cyflenwyr ynni a ffynonellau posibl eraill o arian.

3.1 Creu Rhwydwaith Atgyfeirio

Mae'r cyngor sydd ar gael i bobl yn allweddol i ddileu tlodi tanwydd yng Nghymru. Mae angen i'r cyngor a gynigir fod yn hawdd cael gafael arno er mwyn i ddeiliaid tai allu manteisio i'r eithaf ar yr help sydd ar gael i leihau eu biliau ynni a gwneud y mwyaf o'u hincwm. Mae cyngor eisoes ar gael yn eang gan nifer o ffynonellau. Fodd bynnag, mae angen i'r cyngor hwn gael ei gydgysylltu'n well, dylai fod yn haws cael gafael arno a dylai gael ei ddarparu mewn fformat sy'n addas ar gyfer y rheini y mae angen cyngor arnynt.

Byddwn yn sefydlu **rhwydwaith atgyfeirio dwyffordd** sy'n canolbwyntio ar Gynllun Tlodi Tanwydd newydd ar gyfer Cymru gyfan, a fydd yn disodli'r Cynllun Effeithlonrwydd Ynni Cartref (HEES). Bydd y rhwydwaith atgyfeirio yn sicrhau, waeth pa sefydliad neu wasanaeth bynnag y bydd deiliad tŷ yn ei ddefnyddio gyntaf, y gall gael ei atgyfeirio at yr ystod lawn o wasanaethau cyngor a chymorth sydd eu hangen ar y deiliad tŷ i ddiwallu ei anghenion penodol.

Cydnabyddwn rôl bwysig **gwasanaethau rheng flaen** sy'n bodoli eisoes o ran darparu ffynhonnell ddibynadwy o gyngor ar gyfer deiliaid tai a byddwn yn sicrhau bod y **pwynt cydgysylltu canolog** ar gyfer y Cynllun Tlodi Tanwydd newydd ar gyfer Cymru gyfan yn gweithio mewn partneriaeth â'r gwasanaethau hyn. Bydd sicrhau bod gan wasanaethau sy'n bodoli eisoes y wybodaeth sydd eu hangen arnynt i atgyfeirio pobl yn allweddol i sefydlu rhwydwaith llwyddiannus. Bydd y Grŵp Gweithredol Tlodi Tanwydd (gweler 3.2) yn gyfrifol am hyn. Byddwn yn sicrhau drwy'r broses gaffael bod y pwynt cydgysylltu canolog yn darparu gwasanaethau'n ddwyieithog ac yn darparu cyngor a chymorth sy'n diwallu anghenion penodol grwpiau pobl dduon a lleiafrifoedd ethnig a grwpiau sy'n agored i niwed.

Byddwn yn gweithio gyda phartneriaid i ystyried yr opsiynau ar gyfer cynnig cymorth i **ddeiliaid tai mewn argyfwng**. Byddwn yn sicrhau bod protocolau a gweithdrefnau ar waith yn y pwynt cydgysylltu canolog i atgyfeirio cartrefi mewn argyfwng at y gwasanaeth mwyaf priodol i ddiwallu eu hanghenion. Gall hyn olygu eu hatgyfeirio at Linell Gymorth Home Heat neu gyflenwyr ynni unigol am gymorth drwy eu cronfeydd ymddiriedolaeth, y Gronfa Gymdeithasol, Undebau Credyd, neu wasanaethau cymorth eraill. Fel rhan o'r Cynllun Tlodi Tanwydd newydd ar gyfer Cymru gyfan byddwn hefyd yn sicrhau y caiff cartrefi cymwys mewn argyfwng flaenoriaeth.

Yn dibynnu ar ganlyniad y broses gaffael, gallai'r pwynt cydgysylltu canolog fod yn bwynt cyswllt i gwsmeriaid newydd ar gyfer y Cynllun Tlodi Tanwydd ar gyfer Cymru gyfan neu gellid ymestyn gwasanaethau a gynigir gan ddarparwr/ddarparwyr cyngor sy'n bodoli eisoes.

Bydd y rhwydwaith atgyfeirio yn cynnwys, ymhlith eraill:

- Darparwyr cyngor ar arbed ynni.
- Asiantaethau cymorth lleol.
- Awdurdodau Lleol.
- Sefydliadau trydydd sector cenedlaethol a lleol.

- Sefydliadau Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol.
- Cwmnïau ynni.
- Rheolwyr cynlluniau tlodi tanwydd a/neu effeithlonrwydd ynni Llywodraeth Cynulliad Cymru.

Byddwn yn gweithio gyda phob rhan o Lywodraeth y Cynulliad, rhanddeiliaid allanol ac asiantau rheoli'r rhaglen newydd ar gyfer Cymru gyfan i ddatblygu'r rhwydwaith atgyfeirio a rhoi protocolau a gweithdrefnau clir ar waith ar gyfer atgyfeirio deiliaid tai rhwng sefydliadau gwahanol.

Drwy ein **Cyfarwyddiaeth Gyffredinol ar gyfer Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol** a chyda rhanddeiliaid, byddwn yn gweithio i wneud y canlynol:

- Sicrhau y caiff gwasanaethau, lle mae darparwyr yn ymweld â phobl yn eu cartrefi eu hunain (nyrsys ardal/gwasanaethau cymorth gofal cartref/gwasanaethau ambiwlans a chludo cleifion/meddygon teulu/bydwagedd/nyrsys seiciatrïg cymunedol/gweithwyr cymdeithasol), eu hannog i atgyfeirio deiliaid tai sy'n agored i niwed at y pwynt cydgysylltu canolog am gyngor a chymorth.
- Cynnwys yr angen i nodi deiliaid tai sy'n wynebu risg o fyw mewn cartrefi oer neu laith wrth gomisiynu canllawiau ar gyfer gwasanaethau iechyd a gofal cymdeithasol.
- Sicrhau bod y **Cynllun Gweithredu Strategol Lleihau Annhegwch ym Maes Iechyd**³ yn nodi'r cyswllt rhwng tlodi tanwydd ac anghydraddoldebau iechyd a'r manteision economaidd-gymdeithasol y gellir eu cael drwy fuddsoddi mewn camau i leihau tlodi tanwydd.

Byddwn yn gweithio ym mhob rhan o Lywodraeth y Cynulliad i sicrhau y caiff y pwynt cydgysylltu canolog ar gyfer atgyfeiriadau ei gysylltu â threfniadau newydd ar gyfer cymorth integredig i'r teulu yn lleol, fel y cynigir yn **Strategaeth Tlodi Plant Cymru a'r Cynllun Cyflenwi**.

Mae **Grŵp Tlodi Trawsadrannol** Llywodraeth y Cynulliad ar waith ac mae tlodi tanwydd yn rhan o'i gylch gwaith. Bydd hyn yn sicrhau y manteisir i'r eithaf ar gyfleoedd i gydweithio ar draws adrannau er mwyn mynd i'r afael â thlodi tanwydd. Mae camau a gymerir gan bob rhan o Lywodraeth Cynulliad Cymru wedi'u cynnwys yn yr Adran hon, gan nodi'r ystod eang o weithgareddau sy'n cyfrannu at fynd i'r afael â thlodi tanwydd.

3.2 Cydweithrediad Rhanddeiliaid

Er mwyn mynd i'r afael â thlodi tanwydd, mae angen i ystod eang o bartneriaid gymryd camau effeithiol, gan gynnwys Llywodraeth y DU, llywodraeth leol, Ofgem, y cyflenwyr a'r cynhyrchwyr ynni, y trydydd sector, Cymdeithasau Tai, Landlordiaid Cymdeithasol Cofrestredig, landlordiaid preifat, y Ganolfan Cyngor ar Bopeth,

³ Mae'r gwaith o ddatblygu *Cynllun Gweithredu Strategol Lleihau Annhegwch ym Maes Iechyd* yn deillio o *Ein Dyfodol Iach*, y fframwaith strategol ar gyfer iechyd y cyhoedd yng Nghymru.

Gwasanaeth Iechyd Gwladol Cymru, sefydliadau'r sector preifat, Gwasanaethau'r Heddlu, Tân ac Achub, Partneriaethau Cymunedau yn Gyntaf a deiliaid tai eu hunain. Bydd cydweithrediad rhanddeiliaid yn ganolog i lwyddiant ein camau gweithredu.

Mae **Grŵp Cynghori'r Gweinidog ar Dlodi Tanwydd** (Grŵp Cynghori Cymru ar Dlodi Tanwydd yn flaenorol) yn cynnwys cynrychiolwyr uwch rhanddeiliaid o asiantaethau statudol, llywodraeth leol, sefydliadau yn y sector cymunedol a'r sector preifat ac mae'n cyfarfod bob chwarter. Caiff agenda, papurau a chofnodion y Grŵp eu cyhoeddi a byddant ar gael ar ein gwefan. Mae swyddogaethau allweddol y grŵp fel a ganlyn:

- Rhoi cyngor ac argymhellion uniongyrchol i Lywodraeth y Cynulliad ar fynd i'r afael â thlodi tanwydd yng Nghymru.
- Ystyried effeithiolrwydd polisïau presennol Llywodraeth y Cynulliad o ran lleihau tloidi tanwydd.
- Ystyried rhwystrau i leihau tloidi tanwydd.
- Ystyried yr angen am bolisïau a mentrau ychwanegol er mwyn cyrraedd targedau Llywodraeth y Cynulliad.
- Rhoi cyngor ar ymgysylltu ag unigolion allweddol sy'n ymwneud â'r broses o fynd i'r afael â thlodi tanwydd.

Caiff y **Grŵp Gweithredol Tloidi Tanwydd** (Grŵp Cynghori'r Cynllun Effeithlonrwydd Ynni Cartref yn flaenorol) ei ddatblygu i roi cyngor a chanllawiau i Lywodraeth y Cynulliad ar reoli a gweithredu ein rhaglenni effeithlonrwydd ynni tloidi tanwydd yn effeithiol. Bydd y Grŵp hefyd yn gyfrifol am sicrhau y caiff gwybodaeth ac arfer da eu rhannu ar draws gwasanaethau rheng flaen. Bydd y Grŵp hefyd yn ystyried sut y gall gyfrannu at ddatblygu sgiliau a gwybodaeth sefydliadau yn y trydydd sector er mwyn helpu i fynd i'r afael â thlodi tanwydd.

Mae Llywodraeth Cynulliad Cymru yn ariannu **National Energy Action Cymru (NEA)** i: gefnogi camau i fynd i'r afael â thlodi tanwydd; darparu hyfforddiant; cyfrannu at y sail dystiolaeth ar dlodi tanwydd yng Nghymru; ac ymgysylltu â rhanddeiliaid, yn arbennig yn lleol, i sicrhau y caiff eu barn ei bwydo'n ôl i Lywodraeth Cynulliad Cymru. Rydym hefyd yn cefnogi Gwobrau Feel the Heat NEA fel modd o nodi camau arloesol yn y gymuned sydd â'r nod o fynd i'r afael â thlodi tanwydd.

Wedi ei sefydlu'n annibynnol, mae'r Cynghrair Tloidi Tanwydd yn ymgyrchu dros ddileu tloidi tanwydd ac yn cydweithio â'r Llywodraeth Cynulliad i weithredu ar yr agenda tloidi tanwydd yng Nghymru. Mae'r Gynghrair yn cynnwys nifer o sefydliadau allweddol sy'n ymwneud â'r agenda tloidi tanwydd ac fe'i harweinir gan Lais Defnyddwyr Cymru a NEA Cymru.

Mae gan **Awdurdodau Lleol** a **darparwyr tai cymdeithasol** rôl hanfodol i'w chwarae yn y gwaith o fynd i'r afael â thlodi tanwydd. Mae eu staff rheng flaen lleol mewn sefyllfa ddelfrydol i nodi pobl sydd mewn tloidi tanwydd a'u hatgyfeirio at y rhaglenni cymorth amrywiol. Bydd yn hanfodol i Awdurdodau Lleol ddeall sut y

gallant weithio gyda'r pwynt cydgysylltu canolog. Maent hefyd yn bartneriaid cyflawni allweddol ar gyfer y Rhaglen **arbed**. Mae cynnwys Cymdeithasau Tai yn **arbed** hefyd yn enghraifft o'r modd y gellir cynnwys **mentrau cymdeithasol** yn y gwaith o fynd i'r afael â thlodi tanwydd.

Nid ydym yn bwriadu cymryd camau i osod dyletswydd statudol ar awdurdodau lleol i fynd i'r afael â thlodi tanwydd ond byddwn yn parhau i adolygu'r sefyllfa hon. Rydym wedi cytuno i ariannu NEA Cymru i gynnal prosiect yn 2010-11 i rannu arfer ar draws Awdurdodau Lleol o ran y modd y maent yn **craftu** ar eu camau gweithredu i fynd i'r afael â thlodi tanwydd. Bydd y gwaith hwn yn seiliedig ar yr hyn a ddysgwyd o'r prosiect *Heat is On* a gynhaliodd NEA gydag Awdurdodau Lleol Casnewydd a Sir Gaerfyrddin yn 2009-10.

Mae gan **gyflenwyr ynni** rôl allweddol i'w chwarae o ran mynd i'r afael â thlodi tanwydd drwy eu rhwymedigaethau cymdeithasol a'u rhwymedigaethau i leihau carbon. Mae'r Gweinidog dros yr Amgylchedd, Cynaliadwyedd a Thai yn cyfarfod â chyflenwyr ynni ac Ofgem yn ystod cyfarfodydd bord gron bob chwe mis. Diben y cyfarfodydd yw darparu fforwm i Lywodraeth y Cynulliad a chyflenwyr ynni i drafod ein polisiâu mewn perthynas â thlodi tanwydd. Caiff y ford gron ei disodli gan y **Fforwm Ynni**. Bwriedir i dlodi tanwydd fod yn rhan bwysig o'r fforwm, gan ddarparu llwyfan ar gyfer trafodaethau lefel-uchel rhwng Llywodraeth y Cynulliad a chyflenwyr ynni.

Cynhelir hefyd gyfarfodydd rheolaidd â chyflenwyr ynni unigol, y Gymdeithas Manwerthu Ynni (ERA) ac Ofgem. Diben y cyfarfodydd hyn yw trafod camau penodol y mae cyflenwyr ynni unigol yn eu cymryd yng Nghymru.

Yn y DU, rydym yn rhan o'r **Grŵp Tlodi Tanwydd Rhyng-weinidogol** sy'n rhoi cyfle i Weinidogion o Lywodraeth y DU a'r Gweinyddiaethau Datganoledig drafod materion trawsbynciol. Byddwn yn parhau i sicrhau y caiff anghenion deiliaid tai yng Nghymru eu hystyried yn llawn mewn trafodaethau ar ddatblygu cynlluniau ar gyfer y DU gyfan.

Bellach mae gan **Ofgem** Gyfarwyddwr i Gymru, yr Alban a'r Rhanbarthau ac mae wedi cynyddu ei bresenoldeb yng Nghymru yn ddiweddar. Rydym yn gweithio i annog mwy o gyswllt effeithiol rhwng Llywodraeth y Cynulliad ac Ofgem.

3.3 Sicrhau'r Incwm Mwyaf Posibl

Incwm yw cyfanswm yr arian a gaiff cartref mewn cyfnod penodol o amser. Gall incwm gynnwys arian a geir drwy enillion, hunangyflogaeth, budd-daliadau, pensiynau galwedigaethol a buddsoddiadau, ar ôl didynnu treth incwm, cyfraniadau Yswiriant Gwladol, trethi llywodraeth leol a didyniadau penodol eraill.

Wrth asesu a yw cartref mewn tldodi tanwydd, edrychwn ar faint o arian a gaiff ei wario ar danwydd yn y cartref fel canran o'r Incwm Llawn. Incwm Llawn yw cyfanswm incwm y cartref, gan gynnwys Budd-dal Tai neu Gymhorthdal Incwm ar gyfer Llog Morgais (ISMI). Er ein bod yn bwriadu parhau i fesur tldodi tanwydd gan ddefnyddio'r diffiniad o Incwm Llawn, byddwn yn ystyried manteision cynnwys mesur

o dlodi tanwydd yn erbyn y diffiniad o Incwm Sylfaenol (sy'n eithrio costau tai) fel rhan o'n gwaith i ddatblygu'r Cynllun Monitro a Gwerthuso.

Y ffactorau allweddol sy'n dylanwadu ar incwm yw:

3.3.1 Y System Budd-daliadau

Rôl Partneriaid

Caiff y system budd-daliadau ei rheoli'n uniongyrchol gan Lywodraeth y DU ac mae ganddi'r potensial i gael effaith ar dlodi tanwydd yn syth. Mae hyn yn arbennig o wir o ran **Taliadau Tanwydd Gaeaf**.

Rydym yn bwriadu gweithio gyda chydweithwyr yn Llywodraeth y DU i ystyried p'un a ellir gwneud newidiadau i'r meini prawf cymhwyso a'r dull o dalu yn y dyfodol (byddai talu cwmnïau ynni yn uniongyrchol yn cael effaith fawr ar dlodi tanwydd).

Gallai gwaith sy'n mynd rhagddo i rannu data rhwng yr Adran Gwaith a Phensiynau a chyflenwyr ynni, a phwerau grymuso newydd a gyflwynwyd gan Ddeddf Ynni 2010, ddarparu model defnyddiol ar gyfer adolygu'r Taliadau Tanwydd Gaeaf.

Rôl Llywodraeth Cynulliad Cymru

Byddwn yn sicrhau y caiff deiliaid tai eu helpu i nodi'r budd-daliadau y mae ganddynt hawl i'w cael a gwneud cais amdanynt. Ar hyn o bryd rydym yn darparu **Gwiriadau Hawl i Fudd-dal** drwy'r Cynllun Effeithlonrwydd Ynni Cartref. Fodd bynnag, yn y dyfodol, drwy ddatblygu'r rhwydwaith atgyfeirio, hoffem weld pobl yn cael eu hatgyfeirio at wasanaethau addas a all eu tywys drwy'r broses. Rydym yn ymwybodol nad yw rhai pobl ar hyn o bryd yn manteisio ar y budd-daliadau y mae ganddynt hawl i'w cael. Bydd angen mwy o gymorth rhagweithiol ac sy'n canolbwyntio ar yr unigolyn er mwyn helpu deiliaid tai i wneud cais am eu budd-daliadau.

Byddwn yn parhau i fonitro cynnydd o ran rhoi Cynllun Gweithredu'r Strategaeth Cynhwysiant Ariannol ar waith. Mae Strategaeth Cynhwysiant Ariannol Cymru, **Mae Pawb yn Cyfrif**, yn nodi'r angen i ddarparu gwasanaeth cynghori integredig ar sut y gall cartrefi reoli eu dyledion yn well a chynyddu eu hincwm drwy fanteisio ar fudd-daliadau neu leihau eu gwariant gyda chynghor arbenigol ar arian.

Ymhlith y camau allweddol mae:

- Cynnwys tlodi tanwydd yng ngwaith y tîm newydd **Eiriolwyr Cynhwysiant Ariannol Cymru** a ariennir ar y cyd gan Lywodraeth y Cynulliad a'r Adran Gwaith a Phensiynau.
- Gweithio gyda'r Tîm Eiriolwyr Cynhwysiant Ariannol i godi ymwybyddiaeth o ffynonellau cyngor am ddim a diduedd ar ddyled, ffurfio partneriaethau rhwng asiantaethau **cyngor ar ddyled** a benthyccwyr lleol yn y trydydd sector.

- Datblygu mudiad **undebau credyd** cryf a chynaliadwy ledled Cymru, sy'n hygyrch i bob dinesydd ac sydd â'r gallu a'r adnoddau i ddarparu ystod eang o wasanaethau ariannol fforddiadwy.
- Annog **pobl i agor cyfrifon banc sylfaenol** a defnyddio gwasanaethau ariannol prif ffrwd eraill.
- Cynnwys **lleyddiaeth ariannol yn y cwricwlwm ysgol** a darparu cymorth i athrawon ac ysgolion gynllunio a darparu addysg ariannol.
- Cyflwyno **rhaglennu gallu ariannol** mewn colegau addysg bellach ledled Cymru.

Ble y mae'n flaenoriaeth bydd **Partneriaethau Cymunedau yn Gyntaf** yn gweithredu i sicrhau'r incwm mwyaf i bobl mewn ardaloedd amddifadus.

3.3.2 Cyflogaeth

Rôl Partneriaid

Gall partneriaid sicrhau bod eu rhaglenni'n cynnig cyfleoedd cyflogaeth a busnes yng Nghymru. Er enghraifft, drwy'r Rhaglen **arbed**, mae darparwyr tai cymdeithasol yn gweithio i sicrhau y caiff busnesau lleol gyfle i roi mesurau effeithlonrwydd ynni ar waith a bod cyfleoedd hyfforddi ar gael i bobl leol.

Rôl Llywodraeth Cynulliad Cymru

Mae buddsoddiad mewn perfformiad ynni domestig - o ystyried ei natur lafur-ddwys - yn cynnig cyfle gwirioneddol i greu cyfleoedd economaidd i fusnesau yng Nghymru (o ran dylunio, gweithgynhyrchu, dosbarthu, gosod a chynnal a chadw technolegau adnewyddadwy a mesurau effeithlonrwydd ynni) a chyfleoedd cyflogaeth i bobl yng Nghymru (mewn galwedigaethau/sectorau medrus neu fedrus iawn). Hefyd, os yw biliau ynni yn is, bydd gan ddeiliaid tai fwy o arian i'w wario yn yr economi leol. Mae gwella perfformiad ynni tai felly yn helpu i greu swyddi ac felly'n cynnig cyfleoedd i gynyddu incymau lleol a gall hefyd helpu i gefnogi swyddi eraill yn yr economi leol.

Byddwn yn rhoi nifer o ymyriadau trawsbynciol ar waith i sicrhau y gellir gwireddu holl fanteision economaidd buddsoddi mewn perfformiad ynni domestig yng Nghymru. Bydd y rhain yn cynnwys:

- **Cymorth busnes** (technegol ac ariannol) i fusnesau a mentrau cymdeithasol yng Nghymru.
- **Cymorth** i Sefydliadau Addysg Uwch yng Nghymru ymchwilio i dechnolegau effeithlonrwydd ynni/ynni adnewyddadwy a'u datblygu.
- Prosiectau (arddangos a pheilot) **arloesol**.
- **Sgiliau a hyfforddiant** i bobl leol mewn galwedigaethau/sectorau perthnasol drwy amrywiaeth o weithgareddau a ariennir gan Lywodraeth y Cynulliad a/neu arian Ewropeaidd (er enghraifft, JobMatch).

- **Cymalau cymdeithasol** mewn gweithgareddau caffael cyhoeddus sy'n hyrwyddo mentrau recriwtio a hyfforddi wedi'u targedu ar gyfer pobl leol sy'n economaidd anweithgar.

Byddwn yn creu **dull Cymru gyfan o weithredu mewn perthynas ag effeithlonrwydd ynni** o dan faner arbed. Byddwn yn sefydlu tîm trawsadrannol pwrpasol i gryfhau'r gadwyn gyfl enwi yng Nghymru ac yn cyhoeddi strategaeth rhaglen fer i ymhelaethu ar hyn.

Bydd y **rhaglen tlodi tanwydd ar gyfer Cymru gyfan** yn cynnwys cyflogaeth leol a gofyniad i gynnog cyfleoedd hyfforddi fel meini prawf allweddol. Mae'r Rhaglen **arbed** yn canolbwyntio ar greu cyfleoedd cyflogaeth a busnes lleol a darparu hyfforddiant lleol.

3.4 Helpu Pobl i Dalu Llai am Ynni

Dylanwedir ar gyfanswm yr arian y mae unigolyn neu gartref yn ei wario ar filiau ynni cartref gan ei gyflenwr ynni, y tariff, y math o danwydd(au) a ddefnyddir a'r opsiynau sydd ar gael. Mae'n bwysig hefyd gydnabod bod pobl mewn tlodi yn fwy tebygol o dalu premiwm am wasanaethau (er enghraifft, byddai diffyg cyfrif banc yn golygu na allai deiliad tŷ gael cyfradd ostyngol drwy dalu drwy ddebyd uniongyrchol).

Y prif ffactorau sy'n dylanwadu ar y pris y mae pobl yn ei dalu am ynni yw:

3.4.1 Prisiau Ynni Cyfanwerthol

Rôl Partneriaid

Drwy godi trethi, mae Llywodraeth y DU yn dylanwadu'n anuniongyrchol ar brisiau ynni cyfanwerthol. Mae gan Ofgem, fel rheoleiddiwr economaidd y sector, rôl allweddol o ran sicrhau marchnad ynni gystadleuol. Mae gan gyflenwyr ynni hefyd rôl i'w chwarae o ran sicrhau y caiff gostyngiadau mewn prisiau ynni cyfanwerthol eu trosglwyddo i ddefnyddwyr yn brydlon.

Rôl Llywodraeth Cynulliad Cymru

Drwy weithio gyda chyflenwyr ynni ac Ofgem, byddwn yn parhau i geisio sicrhau bod arbedion, pan fyddant yn codi, yn cael eu trosglwyddo i ddefnyddwyr.

3.4.2 Tariffau

Rôl Partneriaid

Drwy Ddeddf Ynni 2010, mae Llywodraeth y DU wedi cymryd pwerau a fydd yn ei galluogi i'w gwneud yn ofynnol i gyflenwyr ynni roi cymorth gyda biliau ynni i gartrefi incwm isel sy'n wynebu tlodi tanwydd ac sy'n agored i niwed. Byddwn yn gweithio gyda chydweithwyr yn Llywodraeth y DU i sicrhau y caiff unrhyw gymorth a roddir drwy arfer y pwerau hyn ei dargedu mor effeithiol â phosibl at y rheini mewn tlodi tanwydd.

Mae Ofgem yn monitro'r farchnad ddomestig a gall newid rheoliadau sy'n pennu'r ffordd y mae cwmnïau ynni yn gosod tariffau. Mae Deddf Ynni 2010 hefyd wedi egluro rôl Ofgem fel rheoleiddwr o ran diogelu buddiannau defnyddwyr presennol a defnyddwyr yn y dyfodol. Rhaid i **Ofgem** wneud y canlynol: cynnwys lleihau allyriadau carbon a darparu cyflenwadau ynni diogel yn ei asesiad o fuddiannau defnyddwyr; ymyrryd yn rhagweithiol i ddiogelu buddiannau defnyddwyr yn ogystal ag ystyried camau gweithredu tymor hwy i hyrwyddo cystadleuaeth.

Rydym yn cefnogi'r gwaith y mae Ofgem wedi ei wneud hyd yma i gael gwared ar wahaniaethau annheg mewn prisiau ac rydym yn cefnogi ei gynigion i'w gwneud yn ofynnol i gyflenwyr wella'r wybodaeth sydd ar gael i ddefnyddwyr. Bydd hyn yn ei gwneud yn haws i bobl ddewis y tariff a'r cyflenwr gorau iddynt hwy. Byddwn yn parhau i herio'r cwmnïau ynni i wneud mwy.

Rôl Llywodraeth Cynulliad Cymru

Un agwedd bwysig ar y gwaith o fynd i'r afael â thlodi tanwydd yng Nghymru fydd sicrhau bod deiliaid tai ar y **tariff ynni gorau** i'w hamgylchiadau. Er nad yw prisiau ynni yn fater datganoledig, byddwn yn parhau i weithio gyda chyflenwyr ynni ac Ofgem i sicrhau bod defnyddwyr yn gallu cael gafael ar wybodaeth a chyingor ar yr amrywiaeth o dariffau sydd ar gael a pha dariff fydd yn diwallu eu hanghenion orau.

Drwy sefydlu pwynt cydgysylltu canolog ar gyfer atgyfeiriadau, byddwn yn sicrhau bod protocolau ar waith i atgyfeirio galwyr at y gwasanaeth mwyaf priodol i roi cyngor ar dariffau ynni a newid cyflenwyr.

Mae Strategaeth Cynhwysiant Ariannol Cymru, **Mae Pawb yn Cyfrif**, yn nodi'r angen i ddarparu gwasanaeth cyngori integredig o ran sut y gellir lleihau biliau cyfleustodau drwy wella effeithlonrwydd ynni. Ymhlith y mesurau allweddol i annog a chynorthwyo pobl i leihau biliau cyfleustodau mae:

- Helpu deiliaid tai i ystyried p'un a allai **newid** cyflenwyr ynni eu helpu i gael y fargen orau.
- Helpu i sicrhau bod y cartrefi sydd fwyaf agored i niwed yn manteisio ar **dariffau cymdeithasol** er mwyn sicrhau y gallant brynu ynni'n rhatach.
- Gwneud cartrefi'n fwy **ynni effeithlon**.

3.4.3 Y math o danwydd a ddefnyddir i wresogi'r cartref

Rôl Partneriaid

Er mwyn cydnabod y ffaith bod llawer o ddeiliaid tai, yn arbennig mewn ardaloedd gwledig, yn agored i amrywiadau yn y marchnadoedd **olew a nwy petrolewm hylifol** (LPG), bydd Llywodraeth Cynulliad Cymru yn parhau i alw am farchnad a reoleiddir, ac yn annog partneriaid i wneud hynny.

Rôl Llywodraeth Cynulliad Cymru

Drwy'r rhwydwaith atgyfeirio bydd Llywodraeth Cynulliad Cymru yn casglu ac yn **rhannu gwybodaeth** am yr opsiynau sydd ar gael i'r rheini sy'n dibynnu ar olew ac LPG i wresogi eu cartrefi.

Drwy'r Cynllun Tlodi Tanwydd newydd ar gyfer Cymru gyfan a Rhaglen Ynni'r Fro, bydd Llywodraeth Cynulliad Cymru yn **gwella'r gallu i gael gafael ar ynni cynaliadwy**, gan leihau'r ddibyniaeth ar danwydd ffosil drud a/neu sy'n amrywio o ran pris.

3.4.4 Y gallu i gael gafael ar ynni adnewyddadwy

Rôl Partneriaid

Mae Llywodraeth y DU wedi cadarnhau ei hymrwymiad i'r **Tariff Cyflenwi Trydan** a gyflwynwyd yn ddiweddar mewn perthynas â chynhyrchu trydan adnewyddadwy. Cynhaliodd Llywodraeth flaenorol y DU ymgynghoriad ar gyflwyno **Cymhelliant Gwres Adnewyddadwy** mewn perthynas â chynhyrchu gwres adnewyddadwy.

Rydym yn annog cartrefi, cymunedau a busnesau i fanteisio ar y cyfle y mae'r cymhelliannau hyn yn ei gynnig.

Mae'r cymhelliannau hyn yn cynnig **cyfle i fusnesau, awdurdodau lleol a darparwyr tai cymdeithasol** fuddsoddi mewn gwella perfformiad ynni cartrefi sy'n wynebu tlodi tanwydd drwy ddarparu mesurau cynhyrchu ynni am ddim (i'r deiliad tŷ). Yna byddai'r tariff yn darparu ffrwd refeniw sicr i ddarparwr y mesur.

Rôl Llywodraeth Cynulliad Cymru

Mae **Datrysiad Carbon Isel** yn amlinellu graddfa bosibl dulliau cynhyrchu ynni adnewyddadwy ar raddfa fawr yng Nghymru, tra'n pwysleisio pwysigrwydd mesurau effeithlonrwydd ynni. Byddai symud tuag at grid carbon isel yn darparu sicrwydd ynni i Gymru ac yn helpu i warchod cartrefi rhag cynnydd mewn prisiau tanwydd.

Bydd ein rhaglenni perfformiad ynni domestig yn mabwysiadu **dull gweithredu ar gyfer y cartref cyfan**. Argymhellir mesurau ar gyfer gwella ar sail y mesurau sydd fwyaf priodol a chosteffeithiol i wella perfformiad ynni cartrefi, a gallent gynnwys technolegau ynni adnewyddadwy.

Wrth ddatblygu'r Cynllun Tlodi Tanwydd newydd ar gyfer Cymru gyfan, byddwn yn gweithio gyda darpar ddarparwyr i fanteisio'n llawn ar y Tariff Cyflenwi Trydan a mentrau yn y dyfodol i gefnogi'r defnydd o ynni adnewyddadwy. Byddwn yn ymchwilio i ffyrdd o ddefnyddio'r refeniw a geir er budd rhagor o gartrefi.

O ran cyflenwi, rydym yn cynorthwyo busnesau drwy Gymorth Hyblyg i Fusnes a'r Ymddiriedolaeth Garbon. At hynny, er mwyn sicrhau bod manteision twf busnes y Tariff Cyflenwi Trydan a chymhelliannau eraill yn y dyfodol yn parhau yng Nghymru, rydym yn cyflwyno cymorth i fusnesau bach a chanolig ennill yr achrediad gan y

Cynllun Ardystio Microgynhyrchu, sydd ei angen i gymhwyso ar gyfer y cymhelliannau hyn.

Bydd ein prosiect **Ynni'r Fro** yn buddsoddi £14m i ddatblygu 22 o brosiectau ynni adnewyddadwy cymunedol ledled Cymru. Mae'r prosiect hefyd yn cynnwys gwasanaeth swyddog datblygu er mwyn helpu i feithrin gallu cymunedau, rhoi cyngor technegol, helpu cymunedau i sicrhau cyllid, nodi anghenion hyfforddi, ac egluro cyfundrefnau cynllunio a thrwyddedu i gymunedau.

Gwnaethom newidiadau y llynedd i'r **Rheoliadau Cynllunio** er mwyn galluogi deiliaid tai i osod rhai mathau o dechnolegau microgynhyrchu megis paneli solar ar eu heiddo heb fod angen caniatâd cynllunio. Byddwn yn ystyried ymestyn yr hawliau hyn i dechnolegau eraill er mwyn dileu'r rhwystrau i ddefnyddio technolegau microgynhyrchu.

O fis Rhagfyr 2011, bydd gennym y pwerau i ddefnyddio **Rheoliadau Adeiladu** i wella perfformiad ynni adeiladau ac o bosibl annog ynni adnewyddadwy. Sefydlwyd prosiect trawsadrannol i ddatblygu cynigion i wneud newidiadau i'r Rheoliadau Adeiladu gyda'r nod o leihau carbon yn sylweddol (tra'n ystyried yr effeithiau amgylcheddol, cymdeithasol ac economaidd).

3.5 Gwella Perfformiad Ynni Cartrefi

Mae Perfformiad Ynni Cartrefi yn ymwneud â pha mor ynni effeithlon yw eiddo a'i system wresogi ac felly faint o ynni, ac arian, sydd ei angen i'w gadw'n gynnes. Mae adeiladwaith yr eiddo a sut mae deiliaid tai yn defnyddio ynni yn eu cartrefi yn dylanwadu ar hyn. Gall arfer ac angen ddylanwadu ar hyn (er enghraifft, efallai y bydd angen i rai pobl ddefnyddio eu system wresogi am ran fwy o'r diwrnod).

Y prif ddulliau sydd ar gael i wella perfformiad ynni cartrefi a lleihau faint o ynni a ddefnyddir yw:

3.5.1 Newid ymddygiad defnyddwyr

Rôl Partneriaid

Mae llawer o ddarparwyr cyngor ar ynni yng Nghymru. Er enghraifft, ariennir yr **Ymddiriedolaeth Arbed Ynni** gan Lywodraeth y DU i roi cyngor i gartrefi yng Nghymru ar arbed ynni a lleihau eu hallyriadau nwyon tŷ gwydr. Bydd yn bwysig i ddarparwyr cyngor weithio gyda'r rhwydwaith atgyfeirio y byddwn yn ei ddatblygu er mwyn sicrhau y caiff deiliaid tai'r cyngor sydd ei angen arnynt.

Rôl Llywodraeth Cynulliad Cymru

Bydd ein **Strategaeth Newid yn yr Hinsawdd** yn amlinellu sut y gall newid ymddygiad defnyddwyr gyfrannu at arbed ynni a lleihau allyriadau nwyon tŷ gwydr. Mae gan fentrau **newid ymddygiad** rôl hanfodol i'w chwarae o ran sicrhau ein bod yn cyflawni'r lefel ddisgwyliedig o leihad mewn allyriadau a nodir mewn polisiau a rhaglenni eraill.

Dylai rhaglenni effeithlonrwydd ynni gynnwys elfen cyngor a chymorth er mwyn sicrhau bod pobl yn cyfranogi ac yn gwneud y dewisiadau cywir. Bydd y cymorth hwnnw yn: hysbysu pobl am y cynigion sydd ar gael; eu darbwyllo i fanteisio arnynt - gan gynnwys rhoi sicrwydd i bobl am gyfreithlondeb y cynigion; helpu pobl i ddewis y mesurau cywir ar gyfer eu hamgylchiadau penodol; a sicrhau eu bod yn gwybod sut i wneud y defnydd gorau o unrhyw dechnoleg newydd (a all fod mor syml ag esbonio sut i ddefnyddio'r systemau rheoli ar foeler newydd). Mae angen sicrhau hefyd bod y rhai sy'n derbyn gwelliannau i berfformiad ynni yn deall y negeseuon am arbed carbon, er mwyn osgoi defnyddio mwy o ynni mewn eiddo a gaiff ei wella.

Byddwn yn sicrhau bod ymgyrchoedd a mentrau newid ymddygiad yn ystyried amgylchiadau'r rheini mewn tlodi tanwydd, ac yn gweithio gyda'r pwynt cyswllt canolog i sicrhau y caiff y rheini sydd mewn tlodi tanwydd eu cynnwys mewn mentrau lleol a chenedlaethol a'u bod yn cael budd ohonynt.

Bydd angen i'r **pwnt cydgysylltu canolog** ar gyfer cyngor gydnabod anghenion grwpiau gwahanol a chyfraniad darparwyr cyngor gwahanol. Byddwn hefyd yn sicrhau y caiff y gwaith o osod mesurau o dan ein rhaglenni ei ategu gan gymorth digonol i alluogi deiliaid tai i ddefnyddio'r dechnoleg mor effeithiol â phosibl er mwyn sicrhau'r buddiannau mwyaf. Mae'n bwysig hefyd nodi, er y bydd meini prawf cymhwyso ar gyfer cael mesurau a ariennir gan Lywodraeth Cynulliad Cymru, ni fydd unrhyw gyfyngiadau ar bwy all gael cyngor neu gael ei atgyfeirio drwy'r pwynt cydgysylltu canolog.

3.5.2 Gwella perfformiad ynni cartrefi

Rôl Partneriaid

Mae gan gyflenwyr ynni rôl allweddol i'w chwarae o ran gwella perfformiad ynni cartrefi yng Nghymru drwy gyrraedd y **Targed Lleihau Allyriadau Carbon**, cyflawni'r **Rhaglen Arbed Ynni yn y Gymuned** a bodloni rhwymedigaethau cyflenwyr yn y dyfodol.

Mae'r Targed Lleihau Allyriadau Carbon yn darparu gwasanaeth inswleiddio atig a wal geudod a byddwn yn sicrhau nad ydym yn cystadlu â'r cyflenwyr ynni i ddarparu'r mesurau hyn. Byddwn yn gweithio gyda chyflenwyr i ddatblygu **Cytundeb Lefel Gwasanaeth** i sicrhau nad yw'r Cynllun Tlodi Tanwydd newydd ar gyfer Cymru gyfan yn cystadlu â'r gwaith o gyrraedd y Targed Lleihau Allyriadau Carbon.

Rydym yn gweithio gydag awdurdodau lleol a chyflenwyr ynni i ddatblygu prosiectau'r Rhaglen Arbed Ynni yn y Gymuned yng Nghymru. Defnyddiwyd y Rhaglen **arbed** fel dull o ddenu buddsoddiad yn y Rhaglen Arbed Ynni yn y Gymuned i Gymru.

Mae Llywodraeth y DU wrthi'n ystyried opsiynau ar gyfer **rhwymedigaethau cyflenwyr ynni yn y dyfodol**. Bydd angen i Lywodraeth Cynulliad Cymru, cyflenwyr ynni, Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru, awdurdodau lleol a rhanddeiliaid yn y trydydd sector gydweithio i sicrhau bod Cymru mewn sefyllfa dda i fanteisio i'r eithaf ar y rhwymedigaeth newydd o ddiwedd 2012 ymlaen.

Mae gan Lywodraeth y DU y pŵer (hyd nes fis Rhagfyr 2011) i ddefnyddio'r **Rheoliadau Adeiladu** i annog perfformiad ynni o safon uwch mewn cartrefi.

Mae angen **Tystysgrifau Perfformiad Ynni** wrth werthu neu rentu eiddo. Maent yn darparu gwybodaeth i deiliaid tai a landlordiaid am effeithlonrwydd ynni eu heiddo ac maent yn ddefnyddiol ar gyfer nodi'r arbedion posibl a ddaw wrth wella perfformiad ynni cartrefi.

Byddwn yn gweithio gyda Llywodraeth y DU a'r Ymddiriedolaeth Arbed Ynni i ystyried y posibiladau o ddefnyddio Tystysgrifau Perfformiad Ynni yn rhagweithiol.

Rôl Llywodraeth Cynulliad Cymru

Byddwn yn datblygu **Cynllun Tlodi Tanwydd** newydd a gwell ar gyfer Cymru gyfan a fydd yn helpu deiliaid tai unigol i wella perfformiad ynni eu cartrefi a lleihau effaith biliau tanwydd. Byddwn hefyd yn datblygu rhaglenni i wella perfformiad ynni y stoc dai mewn ardaloedd penodol.

Bydd Cynllun Tlodi Tanwydd newydd ar gyfer Cymru gyfan yn disodli'r Cynllun Effeithlonrwydd Ynni Cartref ym mis Ebrill 2011 a bydd yn:

- Sicrhau y gellir manteisio ar y cynllun drwy bwynt cydgysylltu canolog. Gellir cael gwybodaeth am y cynllun drwy ffonio rhif ffôn Rhadffon a thrwy fynd ar y we.
- Darparu mesurau gwella perfformiad ynni a ariennir gan Lywodraeth y Cynulliad i'r deiliaid tai hynny yr ystyrir eu bod fwyaf tebygol o fod mewn tlodi tanwydd difrifol.
- Darparu mesurau yn seiliedig ar asesiad o'r tŷ cyfan yn nodi'r ffordd fwyaf costeffeithiol o wella perfformiad ynni'r eiddo.
- Darparu amrywiaeth o fesurau a lefel o gymorth a bennir gan y math o dŷ.
- Cysylltu cymhwysedd i gael mesurau a ariennir gan Lywodraeth y Cynulliad â pherfformiad ynni'r eiddo (gradd F a G ar y Tystysgrif Perfformiad Ynni i ddechrau) a'r dystiolaeth orau sydd ar gael o ran y grwpiau sydd fwyaf tebygol o ddiodeff tlodi tanwydd (deiliaid tai sy'n cael Budd-dal yn seiliedig ar Brawf Modd fydd y rhain i ddechrau).
- Darparu elfen o gymorth nad yw'n seiliedig ar brawf modd drwy ddarparu grant rhannol ar gyfer inswleiddio atig a wal geudod i deiliaid tai yr ystyrir eu bod yn agored i niwed yn sgîl effeithiau tlodi tanwydd. Mae'r diffiniad o gartrefi sy'n agored i niwed a gymhwysir mewn perthynas â'r grant rhannol fel a ganlyn:
  - Deiliaid tai sydd dros 60 oed.
  - Deiliaid tai sy'n anabl neu sydd â salwch cronig; neu
  - Cartrefi sydd â phlant a phobl ifanc dan 25 oed.

- Pennir y grant rhannol ar lefel a fydd yn sicrhau y manteisir i'r eithaf ar gyllid gan y cyflenwr ynni a mathau eraill o gyllid yn gyntaf, a bydd yn darparu cymorth 'wrth gefn' os bydd problem o ran cael gaffael ar gyllid gan y cyflenwr ynni neu fath arall o gyllid ledled y DU er mwyn inswleiddio atig neu wal geudod am ddim neu am bris gostyngol.

Yn ystod proses gaffael y Cynllun Tlodi Tanwydd newydd ar gyfer Cymru gyfan, byddwn yn rhannu dadansoddiad o gostau a buddiannau'r cynllun gyda rhanddeiliaid. Bydd y dadansoddiad hwn yn defnyddio canfyddiadau'r **Treial Asesu Tŷ Cyfan**. Bydd y dadansoddiad hwn yn darparu amlinelliad o'r hyn rydym yn gobeithio ei gyflawni drwy'r cynllun fel isafswm a byddwn yn gweithio gyda chynigwyr y rhoddwyd gwahoddiad iddynt gyflwyno tendr i archwilio'r cyfleoedd i wneud y mwyaf o gyllid o ffynonellau eraill, megis y Tariff Cyflenwi Trydan, er mwyn cyflawni mwy.

Yn ogystal â'r cynllun yn seiliedig ar alw a nodir uchod, byddwn yn parhau i fynd ar drywydd dull cyfochrog o fynd i'r afael â thlodi tanwydd yn seiliedig ar ardal. Sefydlwyd y Rhaglen **arbed** i sicrhau buddiannau cymdeithasol, amgylcheddol ac economaidd drwy wella perfformiad ynni cartrefi ar draws deiliadaethau fesul cymuned.

Mae'r Rhaglen yn cydgysylltu cyllidebau ym mhob rhan o Lywodraeth y Cynulliad ac fe'i dyfeisiwyd i gyflawni'r effaith fwyaf drwy sicrhau màs critigol o weithgarwch mewn cymunedau difreintiedig a thrwy ddenu cyllid ychwanegol, er enghraifft drwy'r Rhaglen Arbed Ynni yn y Gymuned a thrwy gydgysylltu rhaglenni cynnal a chadw darparwyr tai cymdeithasol. Mae cam cyntaf **arbed** yn mynd rhagddo gyda phrosiectau'n cael eu cyflawni gan ddarparwyr tai cymdeithasol. Rydym wrthi'n datblygu cynllun busnes i sicrhau cymorth gan y Cronfeydd Strwythurol Ewropeaidd sydd ar gael mewn perthynas ag effeithlonrwydd ynni domestig ar gyfer ail gam **arbed**.

Mae nodweddion allweddol camau presennol y Rhaglen **arbed** ac unrhyw gamau yn y dyfodol fel a ganlyn:

- Canolbwyntir mesurau i wella perfformiad ynni ar gymunedau neu strydoedd cyfan er mwyn annog arbedion maint a buddiannau economaidd.
- Darperir y rhaglen drwy bartneriaid, gan gynnwys darparwyr tai cymdeithasol, gyda phwyslais ar ddatblygu gallu o fewn y sefydliadau hyn.
- Bydd y mesurau sydd ar gael yn seiliedig ar asesiad o angen y tŷ cyfan.
- Anelir y Rhaglen at gymunedau lle mae nifer fawr o gartrefi yn debygol o fod mewn tlodi tanwydd.
- Bydd yn ofynnol i ddarparwyr y prosiectau ymrwymo i ddarparu cyfleoedd hyfforddi i bobl leol.
- Bydd pwyslais ar ddefnyddio cyflenwyr a gosodwyr lleol.
- Bydd angen i brosiectau achub ar gyfleoedd i alinio cyllid **arbed** gyda chyllid arall a geir.

Bydd gweithredu a chynnal **Safon Ansawdd Tai Cymru** mewn tai cymdeithasol yn helpu i gadw cost gwresogi cartrefi yn y sector hwn yn is. Mae Safon Ansawdd Tai Cymru yn nodi gradd SAP ofynnol o 65 allan o 100 posibl (sy'n gyfwerth â gradd D ar y Dystysgrif Perfformiad Ynni). Mae **Gwella Bywydau a Chymunedau** yn nodi y caiff Safon Ansawdd Tai Cymru ei hadolygu i weld p'un a ellir gwneud mwy i gefnogi camau i fynd i'r afael â thlodi tanwydd ac eir ar drywydd rhagor o wybodaeth i fesur cynnydd yn ei herbyn.

Rydym hefyd yn cydweithio'n agos ag awdurdodau lleol i wella safonau yn y sector preifat, yn arbennig mewn **Ardaloedd Adnewyddu** a arweinir gan dai ac sy'n cynnwys gwelliannau sylweddol i effeithlonrwydd ynni cartrefi yn aml fel rhan o raglen wella ehangach. Mae grantiau i wella effeithlonrwydd ynni cartrefi pobl sy'n prynu am y tro cyntaf mewn Ardaloedd Adnewyddu hefyd yn cael eu treialu gan 17 o Awdurdodau Lleol.

O fis Rhagfyr 2011, byddwn yn gallu defnyddio pwerau i ddiwygio **Rheoliadau Adeiladu** i helpu i wella perfformiad ynni eiddo a sicrhau bod y gost o wresogi cartrefi newydd yn parhau i ostwng.

Amcangyfrifir bod cyfran uwch na'r cyfartaledd o gartrefi yn y sector rhentu preifat mewn tlodi tanwydd (17 y cant o gymharu â chyfartaledd o 11 y cant ar draws pob deiliadaeth yn 2004). Un opsiwn ar gyfer annog landlordiaid i wella perfformiad ynni eu heiddo yw amlygu'r ffaith y gall eiddo sy'n arbennig o aneffeithlon gael effaith andwyol ar iechyd tenantiaid, gan beri 'perygl categori 1' o bosibl o dan y **System Graddio Iechyd a Diogelwch Tai**.

Credwn y gall y cynigion canlynol helpu i annog landlordiaid i wella perfformiad ynni eu heiddo a byddwn yn gweithio gyda rhanddeiliaid i'w rhoi ar waith:

- Cyhoeddi canllawiau ar y cyswllt rhwng eiddo gradd F a G a Pheryglon Categori 1 o dan y System Graddio Iechyd a Diogelwch Tai.
- Rhoi cyngor i landlordiaid ar y cymorth sydd ar gael iddynt i sicrhau nad yw eu heiddo yn beryglus lle bo'r canlynol yn berthnasol:
  - Caiff eu heiddo radd F neu G ar Dystysgrif Perfformiad Ynni.
  - Awgryma asiantaethau allanol y gallai'r eiddo fod yn beryglus.
- Cysylltu â landlordiaid mewn ardaloedd â chyfrannau uchel o eiddo wedi'u rhentu'n breifat sy'n debygol o fod yn rhai gradd F neu G (e.e. ardaloedd â niferoedd uchel o gartrefi waliau solet nad ydynt wedi'u cysylltu â'r rhwydwaith nwy).
- Cyfeirio landlordiaid sy'n gwrthod caniatáu i fesurau a ariennir gan Lywodraeth y Cynulliad neu gwmni ynni gael eu gosod yn eu heiddo i gael eu harchwilio o dan y System Graddio Iechyd a Diogelwch Tai.

Byddwn yn darparu cyllid i'r Ymddiriedolaeth Arbed Ynni yn 2010-11, o dan y **Rhaglen Gymorth Awdurdodau Lleol a Chymdeithasau Tai**, er mwyn cynnal prosiect i ddatblygu a threialu, mewn ardal benodol, dull o helpu awdurdodau lleol i annog landlordiaid yn y sector preifat i wneud gwelliannau effeithlonrwydd ynni i'w heiddo a manteisio ar ffynonellau cyllid sydd ar gael.

4. Monitro a Gwerthuso

Bydd deall graddau a dosbarthiad tlodi tanwydd yn hanfodol i helpu i weithio tuag at ein targedau tlodi tanwydd. Mae angen i ni gael gwybodaeth well a mwy rheolaidd i'n helpu i dargedu ein polisiau a'n rhaglenni mor effeithiol â phosibl.

Byddwn yn gweithio mewn partneriaeth i ddatblygu Cynllun Monitro a Gwerthuso a fydd yn cwmpasu:

- Cynnydd tuag at dargedau statudol Llywodraeth y Cynulliad ar gyfer 2010, 2012 a 2018.
- Gwerthuso'r Strategaeth hon.
- Nodi bylchau mewn data.
- Nodi cyfleoedd i ddatblygu'r sail dystiolaeth o ran effaith tlodi tanwydd, yn arbennig ar iechyd.
- Dulliau o fesur targedau a chanlyniadau gweithgarwch dros dro a fydd yn rhoi darlun blynyddol o gynnydd tuag at fynd i'r afael â thlodi tanwydd.
- Trefniadau cyflwyno adroddiadau, gan gynnwys adroddiad blynyddol.
- Adolygiadau proses.
- Monitro a gwerthuso'r Cynllun Effeithlonrwydd Ynni Cartref, y Rhaglen Tlodi Tanwydd newydd ar gyfer Cymru gyfan ac **arbed**.

Bydd y wybodaeth i'w chynnwys yn ein gwaith monitro a gwerthuso yn y dyfodol yn cynnwys:

- Nifer y cartrefi sydd mewn tlodi tanwydd.
- Difrifoldeb tlodi tanwydd.
- I ba raddau y mae pobl yn manteisio ar ein rhaglenni a ph'un a yw unrhyw grwpiau yn wynebu rhwystrau sylweddol i wneud hynny.
- Perfformiad ynni eiddo.
- Y lleihad mewn allyriadau nwyon tŷ gwydr (gan gynnwys y cyfraniad tuag at y targed 3%).
- Gwariant cartrefi ar danwydd (gan gynnwys cyn ac ar ôl gwelliannau i berfformiad ynni).

Caiff y gwaith o ddatblygu Cynllun Monitro a Gwerthuso ei lywio gan ddata Arolwg Byw yng Nghymru 2008, a fydd ar gael yn ystod yr hydref. Bwriedir i'r Cynllun fod yn ddogfen 'weithredol' a chaiff ei ddiweddarau pan fydd data newydd ar gael.

Byddwn yn gweithio gyda **Grŵp Cynghori'r Gweinidog ar Dlodi Tanwydd** a rhanddeiliaid eraill i ddod o hyd i gyfleoedd i rannu data a allai helpu i lywio camau i fynd i'r afael â thlodi tanwydd yng Nghymru, lle bynnag y bo'n bosibl. Bydd y Grŵp hefyd yn darparu adroddiad blynyddol i'r Gweinidog ar ei weithgareddau.

Bydd y Cynllun ar gael i'r cyhoedd a chaiff cynnydd Llywodraeth y Cynulliad o ran cyrraedd y targedau gweithgarwch dros dro, a gweithio tuag at dargedau statudol, ei fonitro a chyflwynir adroddiad arno'n flynyddol i Grŵp Cynghori'r Gweinidog ar Dlodi Tanwydd.

Mae gan Grŵp Cynghori'r Gweinidog ar Dlodi Tanwydd hefyd rôl allweddol i'w chwarae o ran cyfrannu at ein dealltwriaeth o dlodi tanwydd. Rhan bwysig o'i rôl yw:

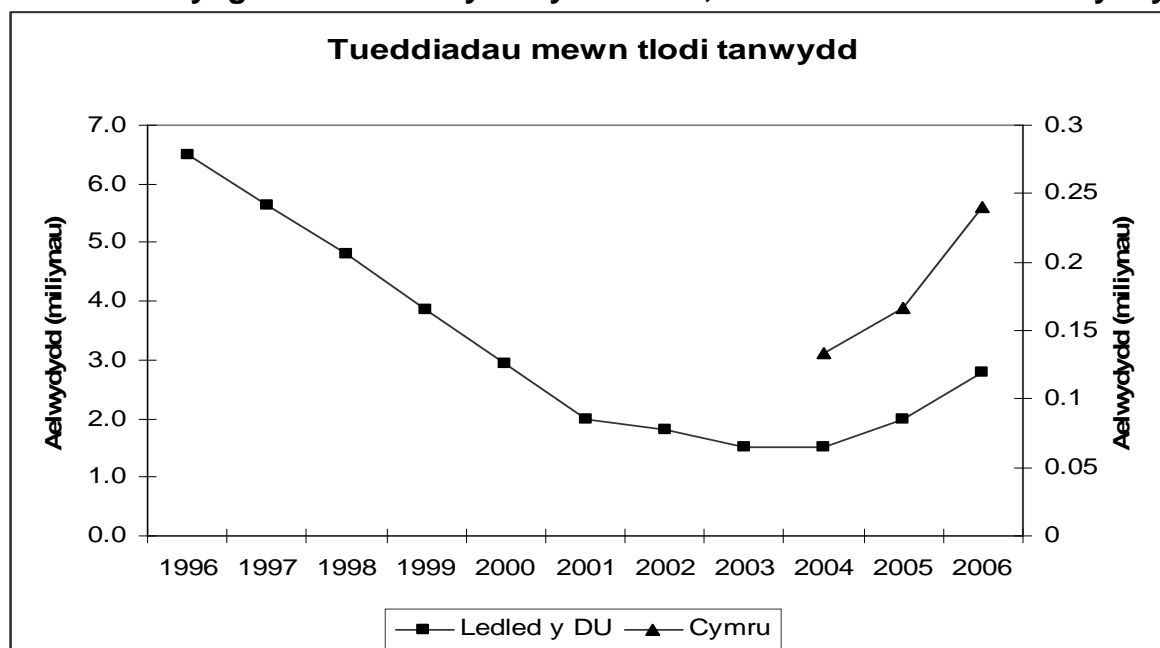
- Ystyried y gwaith o fonitro'r Strategaeth Tlodi Tanwydd a chyflwyno adroddiad arno.
- Archwilio effeithiolrwydd polisiau presennol Llywodraeth Cynulliad Cymru o ran lleihau tlodi tanwydd.
- Nodi meysydd lle y gallai Llywodraeth Cynulliad Cymru gomisiynu ymchwil i dlodi tanwydd.

Atodiad 1

1. Dadansoddiad o Ddata Tlodi Tanwydd

Pasiwyd y Ddeddf Cartrefi Cynnes ac Arbed Ynni yn 2000, a chyhoeddwyd Strategaeth Tlodi Tanwydd gyntaf Cymru yn 2003. Hyd at 2004, gwnaed cynnydd da o ran mynd i'r afael â thlodi tanwydd.

Siart 1: Gostyngodd tllodi tanwydd hyd at 2004, ond mae wedi codi ers hynny

Ffynonellau: 6^{ed} Adroddiad Blynyddol Strategaeth Tlodi Tanwydd y DU 2008; Tlodi Tanwydd yng Nghymru 2004 - prif ystadegau tllodi tanwydd wedi'u modelu ar gyfer 2005 a 2006.

Fodd bynnag, gwyrddwyd y cynnydd cadarnhaol hwn yn 2004. Awgrymodd data o arolwg eiddo Byw yng Nghymru yn 2004, a gwaith modelu dilynol, fod nifer y cartrefi yng Nghymru sydd mewn tllodi tanwydd wedi cynyddu'n sylweddol (fel y nodir yn Nhabl 1).

Tabl 1: Niferoedd amcangyfrifedig o gartrefi mewn tllodi tanwydd

Blwyddyn	Amcangyfrif o gyfanswm y cartrefi mewn tllodi tanwydd	Amcangyfrif o nifer y cartrefi agored i niwed sydd mewn tllodi tanwydd
2004	134,000	115,000
2005	166,000	142,000
2006	240,000	209,000

Ffynhonnell: Tlodi Tanwydd yng Nghymru 2004 - prif ystadegau tllodi tanwydd wedi'u modelu ar gyfer 2005 a 2006.

Er bod rhaglenni Llywodraeth y DU a Llywodraeth y Cynulliad wedi helpu i sicrhau bod perfformiad ynni cartrefi wedi parhau i wella ers 2000 (gweler Tabl 2), mae prisiau ynni wedi cynyddu'n sylweddol, yn enwedig ers 2004 (gweler Siart 2). Mae'r

duedd o ran y cynnydd mewn costau tanwydd yn cyfateb i'r cynnydd mewn tlodi tanwydd ers 2004.

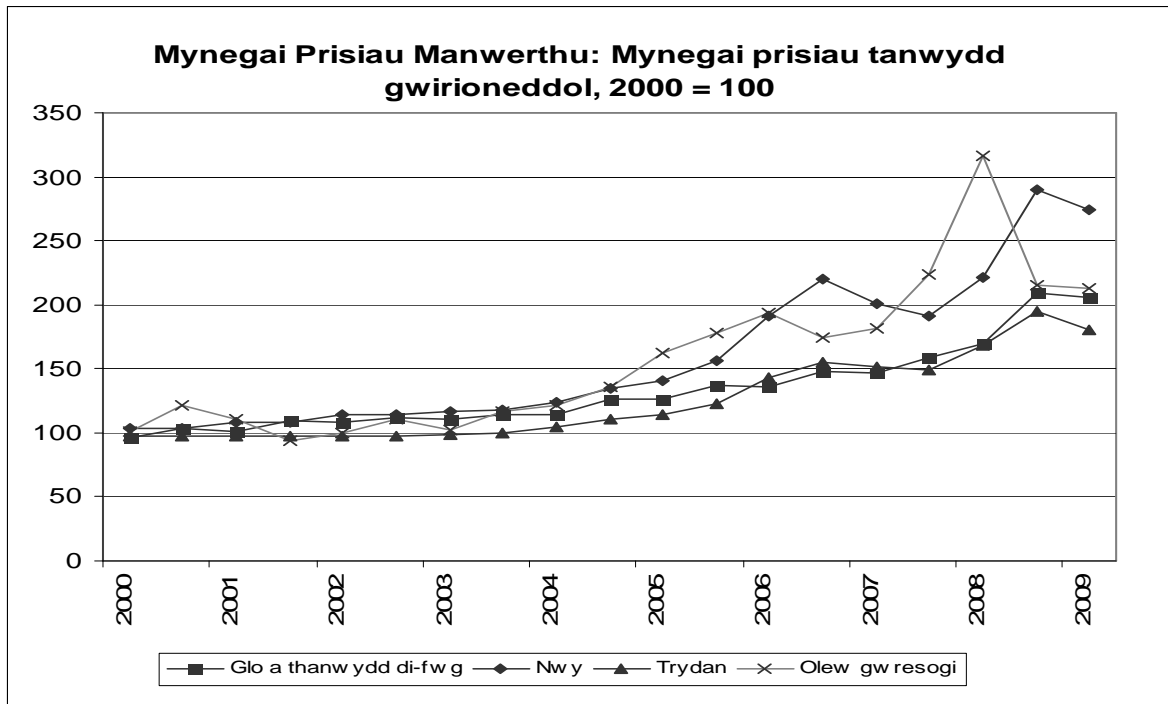
Tabl 2: Gweithgarwch effeithlonrwydd ynni

	HEES (cartrefi a gynorthwyr)	Rhwymedigaethau cyflenwyr
2001/2	11,021	dd/g
2002/3	14,466	11,419*
2003/4	12,572	26,525*
2004/5	13,149	53,969*
2005/6	9,834	Disgwyllir data yn ddiweddarach yn 2010
2006/7	13,739	Disgwyllir data yn ddiweddarach yn 2010
2007/8	18,647	Disgwyllir data yn ddiweddarach yn 2010
2008/9	15,199	Disgwyllir data yn ddiweddarach yn 2010

*Gosodiadau cwmnïau ynni fel y'u nodir gan Gronfa Ddata Effeithlonrwydd Ynni Cartref yr Ymddiriedolaeth Arbed Ynni.

Er gwaethaf y dirwasgiad, mae'r incwm sydd gan gartrefi i'w wario wedi'i gynnal yn gymharol dda, gyda chymorth chwyddiant sy'n gostwng, sydd wedi galluogi rhai cartrefi i ymdopi â'r cynnydd mewn prisiau tanwydd. Fodd bynnag, nid yw hyn yn gymwys i bob cartref. Yn benodol, bydd yr effaith ar gartrefi lle bu colledion swyddi yn ystod y dirwasgiad wedi bod yn andwyol. Mae'r farchnad lafur yng Nghymru wedi dirywio'n gyflym yn ystod y flwyddyn ddiwethaf, gyda chyfraddau cyflogaeth yn gostwng 2.9 y cant, diweithdra'n cynyddu 2.6 y cant ac anweithgarwch yn cynyddu 0.9 y cant. Mae'r cynnydd mewn diweithdra wedi cael yr effaith fwyaf ar gymunedau sy'n agored i niwed sydd wedi gweld lefelau uchel o ddiweithdra a thlodi yn y gorffennol, gan roi pwysau ar eu gallu i osgoi tlodi tanwydd.

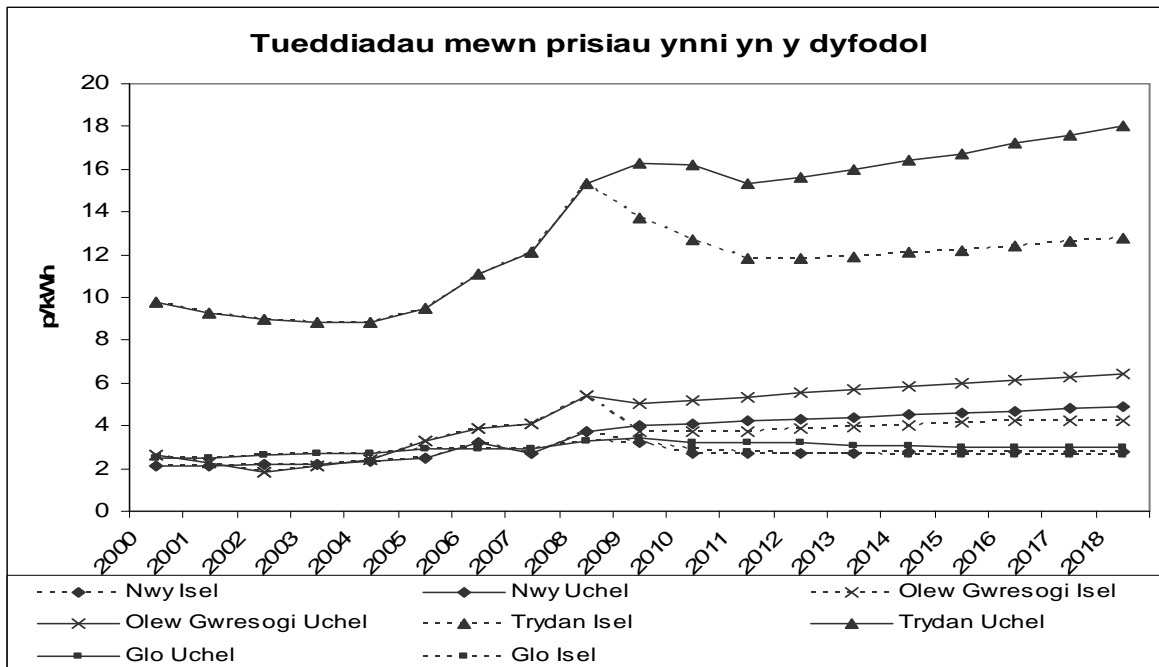
Siart 2: Prisiau cynyddol tanwydd

Ffynhonnell: Tueddiadau a Phrisiau Ynni BERR Awst 2009.

Er gwaethaf y ffaith bod prisiau tanwydd wedi bod yn gostwng yn ystod y misoedd diwethaf, yn enwedig olew gwresogi (sy'n gysylltiedig â'r hinsawdd economaidd yn 2008/9), y duedd sy'n debygol o gael ei gweld yn yr hirdymor yw cynnydd parhaus mewn prisiau.

Siart 3: Rhagwelir y bydd prisiau ynni yn parhau i gynyddu hyd at 2018

Ffynhonnell: Canllawiau'r Adran Ynni a Newid Hinsawdd ar werthuso ac arfarnu'r polisi ar nwyon tŷ gwydr yn adrannau'r Llywodraeth, Mai 2009.

Caiff amcangyfrifon o lefel tlodi tanwydd yng Nghymru yn 2008 eu cyhoeddi yn 2010. Bydd y data yn ein helpu i ddeall sut mae gwelliannau mewn effeithlonrwydd ynni, cynnydd mewn prisiau tanwydd a newidiadau mewn incwm wedi effeithio ar dlodi tanwydd yn cynnwys p'un a fu unrhyw newidiadau sylweddol yn ei ddsbarthiad ymhlith poblogaeth Cymru. Byddwn yn adolygu ein dull gweithredu pan fydd y data hwn ar gael.

Ceir rhagor o fanylion am ein cynlluniau i fonitro a gwerthuso'n amlach er mwyn llywio ein polisiau tlodi tanwydd yn Adran 4.

2. Tlodi tanwydd ledled Cymru yn 2004⁴

Cartrefi sy'n agored i niwed

Yn 2004 amcangyfrifwyd bod 134,000 o gartrefi yng Nghymru mewn tlodi tanwydd. O blith y cartrefi hyn, gellid dosbarthu 85 y cant (115,000) yn gartrefi sy'n agored i niwed⁵. Awgrymodd y gwaith modelu a gwblhawyd yn 2007 fod 243,000 o gartrefi mewn tlodi tanwydd erbyn 2006, ac roedd cyfran debyg o'r rheini yn gartrefi sy'n agored i niwed. Mae hyn yn golygu, drwy ddileu tlodi tanwydd mewn cartrefi sy'n agored i niwed erbyn 2010, gellir lleihau tlodi tanwydd 85 y cant. Gallai'r cynnydd mewn prisiau tanwydd ers 2004 fod wedi cynyddu nifer y cartrefi sy'n wynebu tlodi tanwydd nad ydynt yn agored i niwed ar gyfradd uwch na'r rheini sy'n wynebu tlodi tanwydd ac sy'n agored i niwed. Caiff hyn ei archwilio fel rhan o'r dadansoddiad o dlodi tanwydd yn 2008 a gyhoeddir yn 2010.

Difrifoldeb tlodi tanwydd

Gyda phrisiau ynni yn arwain at gynnydd yn nifer y cartrefi sy'n wynebu tlodi tanwydd, bydd yn bwysig canolbwyntio ein hymdrechion a'n buddsoddiad i ddechrau ar y rheini yr effeithir arnynt fwyaf. Yn 2004, amcangyfrifwyd bod 38 y cant o'r cartrefi sy'n wynebu tlodi tanwydd yn gwario dros 15 y cant o'u hincwm ar filiau tanwydd. Roedd gan y cartrefi hyn incwm cyfartalog is a gwariant cyfartalog uwch ar danwydd na chartrefi sy'n gwario 10-15 y cant o'u hincwm ar filiau tanwydd. Amcangyfrifwyd bod cyfran is o'r cartrefi sy'n wynebu tlodi tanwydd ac sy'n agored i niwed mewn tlodi tanwydd difrifol (35 y cant) o gymharu â chartrefi sy'n wynebu tlodi tanwydd nad ydynt yn agored i niwed (53 y cant), er bod nifer y cartrefi sy'n wynebu tlodi tanwydd ac sydd mewn tlodi tanwydd difrifol yn uwch ymhlith cartrefi sy'n agored i niwed gan fod y mwyafrif o'r cartrefi sy'n wynebu tlodi tanwydd yn agored i niwed. Byddwn yn gwneud rhagor o waith dadansoddi ar y mathau o gartrefi sydd mewn tlodi tanwydd i'n helpu i'w targedu'n effeithiol pan fydd amcangyfrifon o dlodi tanwydd yn 2008 ar gael.

Deiliadaeth

Yn 2004, amcangyfrifwyd bod y mwyafrif o'r cartrefi sy'n dlawd o ran tanwydd yn perthyn i'r sector perchennog-ddeiliad (72 y cant) gyda'r cartrefi sy'n weddill wedi'u

⁴ Data o adroddiad Tlodi Tanwydd yng Nghymru 2004 a gyhoeddwyd yn 2007 ac ystadegau tai cymdeithasol yn seiliedig ar arolwg Byw yng Nghymru 2008.

⁵ Diffinnir cartrefi sy'n agored i niwed fel cartrefi sydd ag aelod sy'n 60 oed neu'n hŷn, sydd ag unrhyw blant dibynnol dan 16 oed neu sydd ag aelod â salwch hirdymor neu anabled.

dosbarthu'n gyfartal rhwng y sector rhentu preifat a'r sector tai cymdeithasol. Fodd bynnag, gan fod y mwyafrif o'r cartrefi yng Nghymru yn y sector perchennog-ddeiliad, nid yw'r mwyafrif o ddeiliaid tai sy'n berchen ar eu cartrefi eu hunain yn dlawd o ran tanwydd (89 y cant). Yn y sector tai cymdeithasol, amcangyfrifwyd bod 8 y cant yn dlawd o ran tanwydd yn 2004 a bod 17 y cant o denantiaid preifat yn dlawd o ran tanwydd. Mae'n debygol bod llai o gynnydd i'w wneud drwy wella perfformiad ynni cartrefi yn y sector tai cymdeithasol gan fod effeithlonrwydd ynni eisoes yn dueddol o fod yn well nag mewn sectorau eraill (yn bennaf oherwydd gofynion Safon Ansawdd Tai Cymru), felly mae cyngor a chymorth ar ddefnyddio ynni yn y cartref, cael y fargen orau ar eich ynni a gwneud y mwyafrif o incwm yn debygol o fod yn bwysig o ran mynd i'r afael â thlodi tanwydd ymhlith tenantiaid tai cymdeithasol. Gall y cynnydd mewn prisiau tanwydd yn ystod y blynyddoedd diwethaf fod wedi arwain at gynnydd anghymesur mewn tlodi tanwydd yn y sector tai cymdeithasol gan fod cyfran uwch o'r tenantiaid ar incymau isel iawn ac felly gallent gael eu gwthio i mewn i dlodi tanwydd yn haws.

Oedran a chyfansoddiad cartrefi

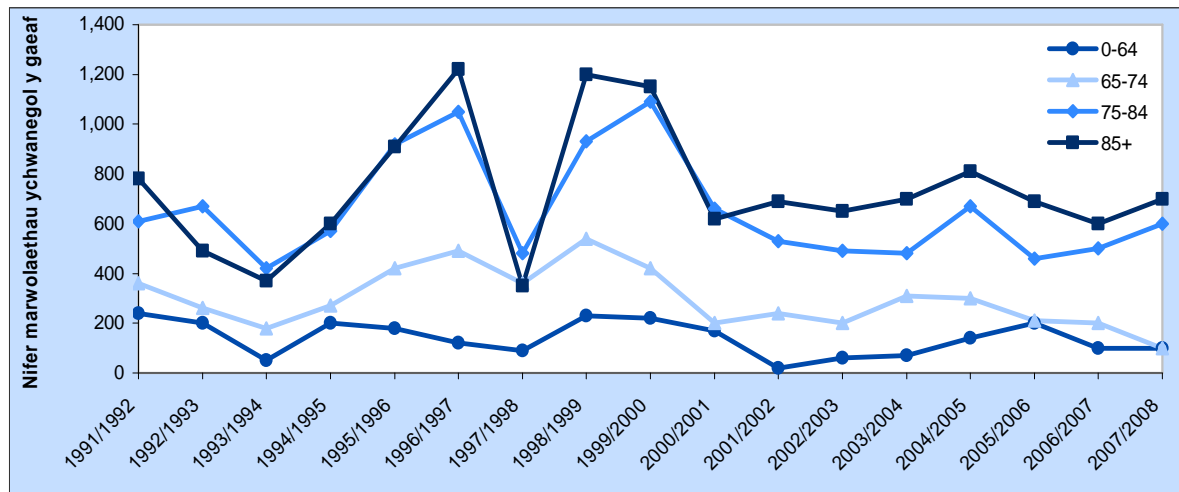
Amcangyfrifwyd mai pensïynwyr oedd yn cyfrif am y gyfran uchaf o'r boblogaeth sy'n wynebu tlodi tanwydd yn 2004 gyda 41 y cant o'r cartrefi sy'n wynebu tlodi tanwydd yn bensiynwyr unigol a 17 y cant yn barau o bensiynwyr priod. Fodd bynnag, roedd cartrefi unigolion sengl nad oeddent yn bensiynwyr hefyd yn cyfrif am 26 y cant o'r cartrefi sy'n wynebu tlodi tanwydd. Mae bod yn gartref unigolyn sengl neu riant unigol yn rhagfynegydd gwell o dlodi tanwydd, ac amcangyfrifwyd bod 23 y cant o gartrefi pensïynwyr unigol, 21 y cant o gartrefi unigolion sengl nad oeddent yn bensiynwyr a 13 y cant o gartrefi rhieni unigol mewn tlodi tanwydd yn 2004. Mae hyn yn cymharu ag wyth y cant o gartrefi parau o bensiynwyr priod a chartrefi dau oedolyn nad oeddent yn bensiynwyr heb blant, a phump y cant o gartrefi dau oedolyn â phlant.

Ar adeg o ddirwasgiad, mae pensïynwyr yn aml yn ymdopi'n gymharol dda gan fod eu hincwm sefydlog yn parhau tra bod diswyddiadau a thoriadau cyflog yn effeithio ar rannau eraill o gymdeithas. Mae hyn yn golygu y gall tlodi tanwydd gynyddu'n gymesur fwy ymhlith deiliaid tai nad ydynt yn bensiynwyr.

3. Ffeithiau'n Ymwneud â Marwolaethau Ychwanegol y Gaeaf

Ystyr Marwolaethau Ychwanegol y Gaeaf yw nifer y marwolaethau ychwanegol rhwng mis Rhagfyr a mis Mawrth o gymharu â chyfnodau cyfwerth ar adegau eraill o'r flwyddyn. Mae dau ffactor amlwg sy'n dylanwadu ar farwolaethau ychwanegol y gaeaf; ffactorau endemig, fel tlodi tanwydd ac amodau amgylcheddol fel oerfel; a ffactorau epidemig, fel y fflw a feirysau eraill. Mae canlyniadau'r ffactorau hyn yn sylweddol fwy, a hynny'n anghymesur, ymhlith pobl hŷn o ran effeithiau negyddol ar iechyd na grwpiau oedran eraill o fewn y boblogaeth, fel y dangosir yn Siart 4.

Siart 4: Marwolaethau ychwanegol y gaeaf fesul grŵp oedran, Cymru, 1991/1992 i 2007/2008

Ffynhonnell: Marwolaethau Ychwanegol y Gaeaf yng Nghymru, 2007/2008, Y Gyfarwyddiaeth Ystadegau, Llywodraeth Cynulliad Cymru, Parc Cathays, Caerdydd, CF10 3NQ. www.cymru.gov.uk/statistics.

Gwyddys y canlynol:

- Ychydig iawn o'r marwolaethau ychwanegol hyn sy'n deillio o hypothermia; mae 50 y cant yn deillio o glefydau cardiofasgwlaidd, ac mae 30 y cant yn deillio o glefydau anadlol (gan gynnwys y ffliw). Mae'r 20 y cant sy'n weddill yn deillio o achosion eraill fel damweiniau a diffyg fitamin C a D.
- Bydd achosion marwolaeth yn amrywio ar adegau gwahanol ar ôl diwrnod oer; mae trawiadau ar y galon yn fwy tebygol o ddigwydd deuddydd ar ôl diwrnod oer, tra bod strôc yn fwy tebygol o ddigwydd bum diwrnod yn ddiweddarach, a salwch anadlol 12 diwrnod yn ddiweddarach.
- Mae marwolaethau ychwanegol yn fwy tebygol ymysg deiliaid tai mewn cartrefi a rhentir yn breifat neu gartrefi perchennog-ddeiliaid, tai a adeiladwyd cyn 1850, ac mewn cartrefi llaith.
- Mae cydberthynas linol rhwng tymheredd a marwoldeb, gyda chynnydd o 1.4 y cant mewn marwoldeb am bob 1°C y mae'r tymheredd yn gostwng o dan 18°C.
- Ceir nifer sylweddol lai o farwolaethau ychwanegol y gaeaf mewn gwledydd â chyfnodau hir o dan y rhewbwynt fel gwledydd Sgandinafia a Rwsia o gymharu â'r DU.

Yng Nghymru (yn seiliedig ar y ffigurau diweddaraf ar gyfer gaeaf 2007/08):

- Bu tua 1,500 o farwolaethau ychwanegol y gaeaf, saith y cant yn fwy na'r gaeaf blaenorol (1,400).
- Roedd dros bedair rhan o bump (87 y cant) o farwolaethau ychwanegol y gaeaf ymhlith pobl 75 oed neu'n hŷn.

- Mae'r cyfraddau uchaf o farwolaethau ychwanegol y gaeaf ymhlith pobl 85 oed neu'n hŷn. Roedd y gyfradd yn llai nag 1 fesul 10,000 o'r boblogaeth ar gyfer pobl rhwng 0 a 64 oed ond cynyddodd i 33 fesul 10,000 ar gyfer pobl rhwng 75 ac 84 oed a 100 fesul 10,000 ar gyfer pobl 85 oed neu'n hŷn.
- Mae'r duedd yng Nghymru yn debyg i ardaloedd eraill o'r DU.

Gellir gweld tueddiadau o ran marwolaethau ychwanegol y gaeaf o 1991/1992 i 2007/2008 yn Siart 4.

